

(๓)
> เรื่อง <

> พระร่วง <

> หรือ <

> ขอมตำดิน <

แต่งเรื่องตามตำนาน และสันนิษฐานโบราณคดี

และ

เป็นบทกลอนนคร

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี

(ประไพ ดารากร ณ อยุธยา) ท. จ.

ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

๒๒/๐๓/๒๕๖๕

วันที่ ๒๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๐

อุทิศแด่

คุณหญิงศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี

(ประไพ คารากร ณ อโยธยา นามเต็ม ประไพ ไกรฤกษ์)

ชาติะ พ.ศ. ๒๔๒๔

มฤต พ.ศ. ๒๔๘๘

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงศรีพิพัฒน์ ฯ
(ประไพ คารากร ณ อยุธา) ท. จ. ซึ่งกำหนด ณ
วันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๐ ท่านเจ้าพระยาศรี-
พิพัฒน์ ฯ แห่งความประสงค์มายังกรมศิลปากร ขอ
อนุญาตพิมพ์เรื่อง “ พระร่วง หรือ ขอมดำดิน ” พระ
ราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เพื่อเป็นพระลัทธิ กรมศิลปากรพิจารณาแล้วเห็นควร
อนุญาต จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัด
พิมพ์ได้ตามประสงค์ เรื่อง “ พระร่วง หรือ ขอมดำดิน ”
นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราช
นิพนธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ด้วยทรงปรารภเหตุอย่างไร
ปรากฏอยู่ในพระราชนิพนธ์คำนำนั้นแล้ว

กรมศิลปากรขอเสนอไมทนาทุกศลบุญราศีทักษิณานุป-
ทาน ซึ่งท่านเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ และบุตรธิดาข้าพเจ้
เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่คุณหญิงศรีพิพัฒน์ ฯ (ประไพ
22/03/2565

การากร ฌ อยุธยา) ท.จ. ขออำนาจบุญกุศลที่ย้ำเพ็ญ
นั้น พงษ์นกาลให้สำเร็จศรีสุขสวัสดิ์กิจวิบูลมบุญผลตาม
สมควรแก่คติวิสัยในสัมปราชภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๑๗ มีนาคม ๒๔๙๐

พระราชนิพนธ์ค้ำน้ำ

บทกลอนเรื่องพระร่วง เต็มที่ที่จะเก๊กกันแต่งขึ้น
ก็คือ ได้จัดแต่งเรื่องตำนานสำหรับงานเสด็จตำนาน
เสียบาย พ.ศ. ๒๔๕๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
ดำรงราชานุภาพ ผู้มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยข้าพเจ้าในแผนก
ค้นพงศาวดารและตำนานต่าง ๆ ได้เป็นผู้ทรงปรารถนา
ชนว่าเรื่องในพงศาวดารเหนือมคฺติ ๆ อยู่ แต่มีที่เสียบ
สำคัญอยู่ที่ตรงว่า จะเชื่อถือเขาเป็นจริงแท้ไม่แท้เสียบ
โดยมาก เพราะผู้แต่งพงศาวดารเหนือมคฺติชอบเก็บ
แต่เรื่องเสด็จอิทธิปาฏิหารเสียบเป็นพัน ข้าพเจ้าได้เป็น
ผู้กล่าวชนว่าเรื่องทั้งปวงในพงศาวดารเหนือ เชื่อว่ามี
ความจริงเป็นค้ำมลอยู่ทุกเรื่อง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็
คุณาจะสันนิษฐานเรื่องต่อไปตามที่น่าจะเป็นจริงได้ กรม
พระดำรงทรงเลอกเรื่องขอมค้ำค้ำินมาให้ข้าพเจ้า ๆ จึง
ได้แต่งเป็นคำสันนิษฐานขึ้นตาม แบบนักเลงพิจารณา
โบราณคดี คือที่ตรงใดมีหลักฐานก็ว่าไปตาม

หลักฐาน ที่ใดไม่มีหลักฐานก็ว่าไปตามความเห็น
 ของตนเอง อันคิดไปได้ โดยอาศัยหลักทาง โน้น
 ย่างทางนข้าง คำสันนิษฐานอันนั้น การรวมการใน
 การแสวงตำนานเห็นชอบด้วยว่าใช้ได้ จึงตกลง
 ให้แสวงตำนานตาม รูปเรื่องที่เขาพาเข้าได้ ลองผูกขึ้น
 ไทมนั้น

ข้าพเจ้าตรอง ๆ ดูโครงเรื่องที่ผูกขึ้นสำหรับการ
 แสวงตำนานนั้น เห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าจะแต่งเป็นกลอน
 อย่างบทละครได้ ถึงจะไม่ออกโรงก็พอสำหรับให้ร้อง
 ฟังกันเล่นเป็นอย่างสังคิต ครั้นเมื่อลงเรือเดินทางใน
 มณฑลปราจิณบุรี และในเวลาค่ำ ๆ ที่พักอยู่เปล่า ๆ
 เป็นต้น จึงจัดแต่งบทกลอนเหล่านี้พอเป็นเครื่อง
 เพลิดเพลินใจบ้าง ลงมือแต่งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม
 พ.ศ. ๒๔๕๕ เพราะพระเอิญวันนั้นเป็นวันที่ไปเยี่ยม
 ศาลากลางเมืองปราจิณบุรี กรมขุนมรุพงษ์ ได้ทรง
 นำรูปครุฑที่ขุดได้ที่ โศกวัตในตงศรีมหาโพธิ์นั้นมาให้
 ทำให้เห็นกลองเรื่องขอมกำกั้น พอกลับไปถึงที่พัก มี

เวลาที่นั่งอยู่ว่าง ๆ ในตอนเย็น จึงจับแต่งกลอนนั้นมา
 ค่อยแต่งวันละเล็ก ละคร้อยตามแต่จะมีเวลา จนถึง
 วันที่ ๘ ธันวาคมเป็นอันพอจบเรื่อง แล้วจึงให้คนร้อง
 ลองร้องเขากบขพาทย ค่อย ๆ เกลาหลงให้เหมาะแก่
 ที่จะร้องได้สะดวก และวางลำไ้โดยเรียบร้อยแล้ว
 ข้าพเจ้าจึงพิมพ์หนังสือฉบับนี้ไว้เพื่อเป็นหนังสืออ่านเล่น

แต่หวังใจว่าจะไม่เป็นแต่สำหรับอ่านเล่นอย่างเดียว
 หวังใจว่าจะเป็นที่เครื่องบำรุงใจให้ผู้อ่านรำพึงถึงตำนาน
 แห่งชาติไทยเรา และให้รู้สึกว่ชาติเราไม่ใช่ชาติที่
 เกิดขึ้นใหม่ เป็นชาติเก่าอันมีตำนานที่มาแล้ว จะได้แล
 เห็นว่าชนกของเราได้พยายามตั้งตนขึ้นเป็นอิสสรภาพ
 พ้นจากความเป็นข้าของพวกขอม ซึ่งเป็นชนต่างชาติ
 ต่างภาษาได้ไ้อย่างไร และเราทั้งหลายจะได้มีมานะตั้ง
 ใจรักษาความเป็นไทยแห่งชาติเราอันได้มาโดยยาก
 นั้นไว้ให้มั่นคงอยู่ ข้าพเจ้าเห็นว่าพระร่วงเป็นตัวอย่าง
 อันดีแห่งผู้ทรงรักชาติยิ่งกว่าตัว ยอมตกระกำลำบาก
 และแม้แต่ชีวิตก็ยอมสละ เพื่อมิให้ชนที่อยู๋ในความ

ปกครองต้องไต่รบความเคียดคร้อนพลอยล้มพลอยตาย
 ทั้งฝ่ายไทยชาวละโว้ โดยความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง
 ก็อสร้าห์ออกรบพุ่งพวกขอม ซึ่งเคยคร้ามอำนาจกัน
 มาช้านานแล้วนั้น จนมีชัยชนะไต่ โดยอาศัยความ
 สามัคคีพร้อมเพรียงกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน อัน
 ที่จริงเมื่อพระร่วงไต่ ไปพ้นเมืองละโว้แล้ว ถ้าชาวละโว้
 จะพากันนั่งอยู่หนึ่ง ๆ ไม่ออกไปสู้พวกขอม ขอมก็คง
 จะไม่ยกเข้าตีเมืองละโว้ แต่เมืองละโว้ก็คงจะยังคง
 เป็นข้าขอมอยู่ตามเดิม เพราะฉะนั้นการที่ละโว้ไต่
 เป็นอิสระภาพพ้นจากอำนาจขอมไต่ ต้องถือว่าเพราะ
 พระร่วงเป็นผู้จุดไฟขึ้นก่อน แล้วชาวเมืองละโว้จึงลุก
 ขึ้นตาม โดยความจงรักภักดี เช่นที่นาชมว่าสมเจ้า
 สมช้านั้น สมควรที่ไทยเราในชั้นหลังนี้จะถือเป็นคนดี
 ใส่ใจไว้ไต่

ในหนังสือนี้ ข้าพเจ้าไต่ นำคำสอนนิยฐานในเรื่อง
 คำนานมาพิมพ์ไว้ด้วย เพื่อให้ผู้อ่านที่มีความปรารถนา
 ศึกษายในทางโบราณคดีไต่ อ่านและไต่ ใช้ วิจารณ์ญาณ

ไตร่ตรองตนเอง หวังว่าจะเป็นประโยชน์อยู่บ้าง ถ้าแม่
เห็นด้วยกับข้าพเจ้า ๆ ก็จะมีความยินดี แต่ถ้าแม่
ไม่เห็นด้วยก็อย่าได้ถือโทษเลย

อรุณ ช

แถลงเรื่อง

พระร่วง

หรือ

ขอมทำดิน

ตามตำนานและ ไทยสันนิษฐาน โบราณคดี

เมื่อจุลศักราชประมาณ ๖๐๐ ปี หรือพุทธกาล

นายูกาลประมาณ ๑๗๘๐ พรรษา แผ่นดินซึ่งเป็น

ประเทศสยามเดี๋ยวนี้ ตอนใต้เป็นอาณาเขตต์ของขอม

อยู่มาก เมืองละโว้ (คือเมืองลพบุรีทุกวันนี้) ก็เป็น

เมืองส่วยชนประเทศขอม และในละโว้นั้น มีทะเล

สาบอันหนึ่ง ซึ่งนางทิสบริสุทธี พวกพราหมณาจารย์

ขนานนามว่าทะเลชยครุ ชำคัยเหตุตามลัทธิในศาสนา

พราหมณ์ถือกันว่า เมื่อพระนารายณ์อวตารลงมาเป็น

พระรามนั้น แม้จะแปลงครุณาณคฺตรเมื่อใด ย่อม
 เขาคมพระแสงศรลงชูปในห้วงน้ำ อันมีในท้ไกลเลีย
 ก่อน แล้วจึงแปลง บรรดาห้วงน้ำที่พระรามาวตาร
 ใต้ชูปพระแสงศร ต่อมาจึงเป็นที่ศกตลิตทุก ๆ แห่ง
 และทะเลชูปศรนั้นเป็นท้อางแห่งหนึ่งว่า เป็นห้วงน้ำอัน
 ศกตลิตด้วยอานุภาพของพระราม หรือชื่อของพระ
 ละวะ (ลพ) ผู้เป็นราชโอรสซึ่งเป็นผู้มีฤทธานุภาพ
 มากต่อมา จึงเอานามของพระละวะมาขนานเป็นนาม
 เมืองว่าละโว้ แต่ที่จริงชื่อที่เรียกว่าเมืองละโว้นั้น
 เห็นว่าน่าจะถ่ายมาจากเมืองละวะปุระในมณฑลประเทศ
 (อินเดีย) ซึ่งว่าเป็นเมืองที่พระละวะสร้างนั้นเสียด้วย
 ช้าไป ชื่อละวะนั้นชาวอินเดียเองแปลงเป็นละวะก่อน
 (เพราะอักษร ว ในภาษาสันสกฤต เป็น พ ในภาษา
 ประกฤต) เพราะเหตุนี้จึงเป็นลพในภาษาไทย เลย
 เป็นชื่อเมืองลพบุรี ที่จริงชื่อเก่าเรียกว่าละโว้ ไกล
 กษัตริย์ที่ละวะเต็มมาก เป็นที่น่าเสียดายของผู้ปรมา
 ภาษาวិจารย์ที่เมืองนี้ไม่ใช่ชื่อละโว้อยู่อย่างเต็ม

อาศัยเหตุที่หน้าทะเลชยุบศรเป็นน้ำที่ถอกกันว่าประกอบ
ด้วยศรมงคลทั้งโตกล้าวมาแล้วนั้น ~~พระเจ้าแผ่นดิน~~

ชอมจึง ~~โปรด~~ พระราชกำหนดให้พ่อ เมืองละไว้ตักน้ำ

ทะเลชยุบศรไปส่งยังพระนครหลวง ซึ่งเป็นราชธานีของ

ประเทศชอม ไว้สำหรับใช้ในการพระราชพิธี กำหนด

๓ ปีครั้ง ๑

ในต้นควรจะอธิบายความเพิ่มเติมไว้สักน้อยหนึ่ง
เพื่อให้ ผู้ศึกษาพงศาวดารและประเพณีโบราณเข้าใจ
ความชัดเจน ความอธิบายมีเป็น ๒ ข้อดังนี้ คือ

๑ มัธยมนิยมของชาวอริยกะแต่เดิมมา ที่ทำ
พิธีถวายอภิเษกแก่พระเจ้าแผ่นดินของตนแต่แรกได้
ผ่านพิภพ พิธีอภิเษกนี้ยะธอย่างหนึ่งนั้น เรียกว่ามูรธา
ภิเษก คือพระเจ้าแผ่นดินสร้างน้ำอภิเษก พิธีมูรธา
ภิเษกนี้ไม่ได้ทำแต่เวลาเสด็จผ่านพิภพเท่านั้น ถึงใน
การพระราชพิธีสำคัญอย่างอื่น ๆ ทดขอเอาความ
บริสุทธิ์เป็นสำคัญ ก็ย่อมมีการสร้างมูรธาภิเษก พิธี
อันนี้พวกพราหมณาจารย์ ไท้นำเข้ามาสู่ประเทศสยาม

และประเทศชอม และยังคงใช้^๒อยู่เป็นพระราชประ-
 เเพณีจนกราบเท่าทุกวันนี้ ตามคัมภีร์พิธีไสยศาสตร์ (มี
 พระโศตระเวระพราหมณะ อันเป็นอัครฤกษานแห่งพระ
 คัมภีร์ฤคเวท และพระคัมภีร์ยชุรเวท เป็นอาทิ) น้ำที่
 ควรใช้เป็นน้ำมูรธาภิเษกนั้น ต้องนำมาจากห้วงน้ำ
 ล้วนแต่ที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ น้ำในที่มีสวัสดิมงคล
 แห่งใด ๆ ในแคว้นแคว้นพระราชอาณาจักรของพระ
 เจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ก็ต้องนำมาถวายเป็นน้ำสรง
 มูรธาภิเษกด้วย เพราะฉะนั้นจึงมีพระราชกำหนดบังคับ
 ไว้ ให้หัวเมืองซึ่งเป็นข้าชฎาเสมา ส่งน้ำอันมีสวัสดิ
 มงคลมาถวาย สำหรับสรงมูรธาภิเษกเป็นสำคัญใน
 ความยินยอมเป็นข้าชฎาเสมาด้วย อีกประการ ๑
 ถ้าเมืองใด ไม่ส่งก็เป็นอันเสกขจรกิริยาที่ไม่ยอมเป็นข้า
 ชฎาเสมา ซึ่งซึ่งคือพระราชอำนาจเป็นเหตุที่ต้อง
 22/03/2565
 ปรายปรายและเอาโทษฐานขบถ เป็นประเพณีนับแต่

โบราณคดี คำอธิบายนี้จะทำให้เข้าใจเรื่องพระร่วง
ที่เสด็จต่อไปนี้ได้ชัดเจน

๒ คำว่า “พ่อเมือง” กับ “เจ้าเมือง” ๒ คำ
นี้ผิดกันมาก ถ้าพิจารณาที่ศัพท์ที่ใช้คงจะเข้าใจได้ว่า
คำว่าพ่อเมืองนั้น หมายความว่าชาวเมืองนั่นเองที่
ราษฎรพลเมืองยินยอมพร้อมกันยกขึ้นเป็นหัวหน้า
อย่างเป็นพ่อปกครองครอบครัวคือชาวเมืองนั้น จึง
เรียกว่าพ่อเมือง ตำแหน่งที่เรียกว่าเจ้าเมืองนั้น ความ
หมายว่าผู้ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นเจ้าของประเทศตั้ง
แต่งตั้งไปอยู่บังคับบัญชาการต่างพระเนตรพระกรรณ คือ
เป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน ผิดกันกับพ่อเมืองโดย
อธิบายดังนี้ พระร่วงเป็นพ่อเมืองละโว้ เพราะฉะนั้น
พระร่วงนั้นเป็นไทยชาวเมืองละโว้ ถ้าเป็นขอมคงจะ
ตั้งเป็นเจ้าเมือง

ตำนานเรื่องพระร่วงพ่อเมืองลพบุรีได้เขียนพระเจ้า
กรุงสุโขทัยนั้นอยู่ในหนังสือพงศาวดารเหนือ เรื่องราว
ที่กล่าวเล่าไทยหลังป่าภูทอกเกินไป มีใจความดังนี้ว่า

นายคงเคราพ่อเมืองละโว้ ซึ่งเป็นนายกองช่วยน้ำ
 มีบุตรชายคน ๑ ชื่อ นายร่วง เมื่อ นายคงเคราตาย
 นายร่วงได้แทนที่ และนายร่วงนั้นมีอำนาจวาจาสิทธิ์
 ว่าให้เป็นอะไรเป็นอย่างไรก็เป็นได้อย่างนั้น ครั้นถึง
 คราวส่งช่วยน้ำทะเลชุบศรไปพระนครหลวง นายร่วง
 เห็นว่าคักน้ำใส่คุ่มขนไปลำบากนัก จึงให้เอาไม้สาน
 ชะลอมเอาไปจุ่มลงในทะเลชุบศร แล้วส่งให้น้ำอยู่ใน
 ชะลอม น้ำก็ไม่รั่วตาชะลอมไปได้ นักคุ่มเจ้าพนักงาน
 ขอมทมาเร่งช่วยน้ำเห็นดังนั้นยังไม่สิ้นสงสัย นาย
 ร่วงจึงส่งให้น้ำไหลออกมาเสียหมดชะลอม นักคุ่มก็
 ตกใจกลัวปาทูหารของนายร่วง รีบนำชะลอมน้ำไปถวาย
 พระเจ้าพนมสุริยวงศ์พระเจ้าแผ่นดินขอม ณ พระนคร
 หลวง กราบทูลให้ทราบว่าผู้มีบุญเกิดขึ้นที่เมืองละโว้
 พระเจ้าพนมสุริยวงศ์ได้ทรงทราบดังนั้น ทรงพระ
 คำริเกรงว่านายร่วงจะเป็นราชาศัตถุ จึงให้ขอมไปจับ
 นายร่วงมาถวาย ถ้าจะจับเป็นมาไม่ได้ก็ให้ฆ่าเสีย
 ขอมนักมีฤทธิ์ ไตรยสังแล้วก็คำแทรกแผ่นดินมา จึง

เรียกว่าขอมทำกิน นายร่วงได้ทราบข่าวว่าพระเจ้า
 พันธมสรีวงศ์จะให้จับตัว จึงหนีขึ้นไปขอเป็นภิกษุ
 อยู่ที่เมืองเหนือ จึงเรียกว่าพระร่วง ไปอาศัยอยู่ที่
 วัด ณ เมืองสุโขทัย (ในหนังสือเจ้าคองกล่าวไว้ว่า
 ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับท่านผู้รวบรวมพงศาวดารเหนือ
 ในข้อที่อธิบายว่า ที่เรียกว่าพระร่วงนั้นเพราะไปขอ
 ตามความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่า น่าจะเรียกพระร่วง
 อยู่ก่อนแล้วโดยเหตุที่คำว่า พระ นี้ ในภาษาไทยโบราณ
 ใช้เรียกผู้ทนต์ถือหัวไป ภิกษุเป็นทนต์ถือจึงเรียกว่าพระ
 แต่พระเป็นคำเรียกยกย่องคุณที่สถิเหมื่อนกัน เพราะ
 ฉะนั้นพ่อเมืองก็คงเรียกว่าพระอยู่แล้ว พระร่วงก็คง
 จะได้เรียกกันว่าพระร่วงมาแต่ก่อนขอแล้ว เปรียบ
 อย่างชาวเชียงใหม่เรียกใคร ๆ ที่เขานับถือว่าเจ้าทั้ง
 นั้น ภิกษุก็เรียกว่า ตเจ้า คงนับเป็นตัวอย่าง) วันหนึ่ง
 พระร่วงลงมาควักอยู่ที่ ขอมทำกินไปไต่ขึ้นในลาน
 วัด แลเห็นพระร่วงไม่รู้จัก จึงถามว่านายร่วงชาว
 ละโว้ ทนชนมาอยู่ที่สุโขทัยนั้นอยู่ที่ไหน พระร่วงจึงสั่ง

ว่าคอยขอยุ่ทันทีก็ จะไปบอกพระร่วงมาให้ ท้ายอำนาจ
 วาจาสิทธิ์ของพระร่วง ขอมก็กลายเป็นหินเลยคิด
 แผ่นดินอยู่ที่ตรงนั้นจนตราบเท่าทุกวันนี้ (ที่ในเมือง
 สุโขทัยทุกวันนี้ก็ยังมีหินก้อนใหญ่ก้อนหนึ่ง เป็นหิน
 เขียวจมอยู่ในแผ่นดินที่ลานวัดพระมหาธาตุ ใครไป
 เทยอพวกชาวเมืองเขายังชี้ให้ดูได้ว่า นั่นและขอม
 กำหิน ดังข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้ว โดยละเอียดในหนังสือ
 เรื่อง “ เทยวเมืองพระร่วง ”) ในขณะนั้นพอพระ
 เจ้ากรุงสุโขทัยสิ้นพระชนม์ลง ไม่มีผู้ใดจะสืบพระวงศ์
 เมื่อก็คิดพิศแพร่หลายว่าพระร่วงมีวาจาสิทธิ์ ได้สาป
 ขอมให้กลายเป็นหินไปได้ คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นผู้
 มีบุญญาธิการ จึงพร้อมกันอัญเชิญให้ตามนวงชออก
 ครองราชสมบัติ ณ กรุงสุโขทัย ถวายพระนามว่า พระ
 เจ้าศรีจันทร์ราชาธิปไตย (ศรีอินทราชาธิปไตย)

เรื่องตำนานที่กล่าวมาในหนังสือพงศาวดารเหนือ
 ดังนี้ ผู้อ่านที่ไม่มี ความเชื่อถือ ในการปาฏิหาริย์ต่าง ๆ
 ได้อ่านแล้วก็เลยเหมาเอาว่าเป็นนิทานแต่งขึ้นเล่าเล่น

ทั้งอื่น เหมือนเรื่องวงศ์ ๆ จักร ๆ เหลวไหลไม่
สมควรที่จะเอาใจใส่ต่อไป แต่ตามความเห็นของ
ข้าพเจ้าเองเห็นว่า จะว่าเป็นนิทานไปหมดก็เกินไป
คงจะมีเรื่องจริง แต่หากเล่าต่อเติมเพิ่มความอัศจรรย์
ต่าง ๆ ขน ตามนิสัยของคนในชั้นหลัง ที่ชอบเล่า
เรื่องอะไรให้วิเศษแปลกประหลาดเป็นนิทานของเจ้า
นายทศนนิบถ ความจริงอันควรเชื่อถือ ในเรื่องนั้นคือ
พระร่วงนโตเป็นทั้งพระเจ้าแผ่นดินและเป็นวีระบุรุษ เป็น
ผู้มีสติปัญญาไหวพริบ เช่นการคิดภาชนะอย่างใหม่
ขึ้นไซตักน้ำ ที่เรียกว่าชะลอมนั้น น่าจะมุ่งความแต่
เพียงว่าเป็นภาชนะที่สานด้วยไม้อย่างชะลอม ไม่ใช่
บนด้วยดินอย่างกุ่มหรือโอ่ง และไม่ใช่เป็นชะลอมตา
ห่าง ๆ อย่างที่ใช้ใส่ผลไม้ คงเป็นตาถี่และมีขนยา
ภายในจึงตักน้ำได้ไม่รั่ว กล่าวโดยย่อ คือพระร่วง
เป็นผู้คิดทำกระชอนหรือครุฑ เป็นของที่คิดขึ้นใหม่
จึงพากันคนเห็นเห็นเป็นผู้วิเศษ ที่ว่าวาจาดีที่ขึ้นนี้ก็น่า
จะอธิบายได้ว่า พระร่วงเป็นผู้ที่พลเมืองนิยมนับถือน

22/03/2565

มาก จะมบัญญัติสาส์นอะไรก็ยื่นไปตามบัญญัติทุกประการ
 จึงเป็นผู้ที่ควรพระเจ้าพินธุมสุริยวงศ์ จะทรงวิตกว่าจะ
 เป็นหัวหน้านำไทยที่เป็นข้าขอบขัณฑสีมาให้กำเริบ
 และต้องให้เลิกกำจัดเสีย ส่วนนายทหารที่ส่งมานั้น
 ก็คงจะเป็นผู้มดมือ และทั้งจะให้อภินิหารพระร่วงมาก
 หนักจนทรงต้องกล่าวว่ามีฤทธิเดชมาก ส่วนข้อที่ว่า
 คำคืนมาจากเมืองขอมนั้นน่าจะมากเกินไป อันที่จริง
 คงจะเข้ามาตรง ๆ ก่อน พระร่วงจึงได้ทราบเหตุ
 และหลบไปบวชเสียที่สุโขทัย ถ้าขอมได้คำคืนมา
 แต่พระนครหลวง ที่ไหนพระร่วงจะได้รู้ตัวและหลบ
 หนีไปได้ ฝ่ายนายทหารขอมเมื่อมาใกล้ละโว้ ทราบ
 ว่าพระร่วงหนีไปแล้ว ครั้นว่าจะยกติดตามไปก็ไม่
 สะดวก ด้วยเหตุที่สุโขทัยเป็นราชอาณาจักรไทยอยู่
 ภายนอกขอบขัณฑสีมาของพระเจ้าพินธุมสุริยวงศ์
 มากก็คงจะเกณฑ์มาแต่เพียงพอรบละโว้ ซึ่งเป็นเมือง
 เล็ก หากจะยกหมู่โจมเข้าไปในแดนสุโขทัยก็คงจะเกิด
 มีเหตุต้องรบพุ่งกับชาวสุโขทัย กำลังไม่พอ ขอม

จึงต้องหันลงใจอุบายเพื่อล้าง ullaanu พระร่วง คือ
 ปลอมแปลงตัวเป็นไทย และไปโดยอาการอันลึกลับ
 ประหนึ่งว่าแทรกผันแผ่นดินไป จึงเรียกว่าขอมทำดิน
 แต่ครั้นไปถึงสุโขทัยแล้ว ไปพบพระร่วงเป็นภิกษุ
 อยู่ไม่รู้ จึงเข้าไปถามหาพระร่วง ฝ่ายพระร่วง
 คงจะเห็นผิดสังเกต เพราะคนแต่งเป็นไทยแต่พูด
 สำเนียงแปร่งเป็นขอม จึงกล่าวประวิงไว้ แล้วไป
 ตามโยมวัดออกมาจับตัวได้ แต่อย่างไรๆ ก็ไม่มี
 ที่สงสัย ในข้อที่พระร่วงนี้ ใต้ เป็นหัวหน้าทำการสงคราม
 รบพุ่งชิงชัย จนไทยได้เป็นอิสรภาพพ้นจากอำนาจ
 ขอม ตั้งประเทศไทยเอาเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี มี
 กษัตริย์สืบพระวงศ์ ทรงอาณาภาพแผ่อาณาเขตตียงขึ้น
 โดยลำดับมา เมื่อพิเคราะห์ดูตามหลักฐานในทาง
 พงศาวดาร และจดหมายเหตุที่ได้พบแล้วน่าจะเชื่อว่า
 พระร่วงนี้ได้ประติษฐานราชวงศ์ครองกรุงสุโขทัยตอน
 ก่อนกรุงเก่า และบรรดากษัตริย์ในราชวงศ์นี้ คนทั้ง
 หลายเอานามวงศ์มาเรียกว่าพระร่วงเจ้าทุกๆ พระองค์

พระร่วงเจ้าองค์เป็นปฐม คือ ขุนศรีอินทราทิตย์ ที่
 ยธากฎพระนามในจารึกศิลาหลักอักษรไทย ที่เมือง
 สุโขทัยนั่นเอง (ข้อที่ในพงศาวดารเห็นออกคำว่าทรง
 พระนามว่าพระเจ้าศรีจันทราธิบดีนั้น ก็ไม่คำนึงถึงความ
 เห็นที่ข้าพเจ้าได้แปลลงมา เพราะนามจันทราธิบดีน่าจะ
 เป็นอันเดียวกับจันทราทิตย์ อย่างเช่นพระนครินทรา-
 ชา พระมหินทราธิราชนั้นก็คือนามพระอินทราชานนั่นเอง
 และอินทรธิบดีจันทร ในโบราณกาลมักใช้ควบๆ กันอยู่
 เช่นตำแหน่งหลวงอินทรมนตรีก็มีสร้อยต่อว่าศรีจันทร
 कुमार ทั้งชื่อเจ้ากรมพระสนมพลเรือนก็มีเป็นพะยาน
 อยู่ว่า (ใช้ทั้งอินทราทิตย์และจันทราทิตย์) ถ้า
 ความจริงเป็นเช่นนั้นไซ้ พระร่วงเจ้าองค์เป็นที่สอง
 นั้น คือพระเจ้าปาลงกู หรือเรียกในภาษาไทยตามท
 จารึกไว้ว่า ขุนบาลเมือง (อันเป็นชื่อเดียวกับกษัตริย์
 เมืองชังมาไซเป็นตำแหน่งขุนนางอยู่ในยุคยุคนั้น) และ
 พระร่วงเจ้าองค์ที่สามก็คือ ขุนรามกำแหงมหาธาต
 ผู้ที่จารึกหลักศิลาหลักลาวแล้วนั้น และเป็นผู้สร้างพระ

แต่ขมหนึ่งก็ลาขาด กับมีข้อควรเห็นความต่อไปว่า พระ
 เจ้าศรีอินทราทิตย์ ได้อภิเษกกับนางเสือง ซึ่งเป็นราช
 อัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสุโขทัยพระองค์ก่อน ด้วยเหตุที่
 เป็นผู้สืบพระวงศ์ของพระเจ้ากรุงสุโขทัยองค์ก่อนประ
 การ ๑ และเพราะเหตุที่ชาวเมืองสุโขทัยได้พร้อมกัน
 ถวายราชสมบัติด้วยอีกประการ ๑ พระเจ้าศรีอินทรา
 ทิตย์จึงได้ประดิษฐานราชวงศ์มั่นคงในพระนครสุโขทัย
 สืบมา

เมื่อเหตุอันควรเชลมีอยู่ว่าพระร่วงนั้น มีใน
 พงศาวดารเป็นแน่แท้ (คือมีตัวจริง ๆ ไม่ใช่เขียนแต่
 ชอในเร่องนิทานเท่านั้น) ถึงว่าจะไม่มีพะยานพอจะรู้
 เรื่องราวของพระร่วงได้ถ่องแท้ ก็นักคิดคาดค ว่า
 เรื่องของพระร่วง ที่กล่าวไว้ในพงศาวดารเห็นอนัน
 ความจริงจะเป็นอย่างไร จึงลองคิดดู เห็นว่าเรื่องจริง
 จะเป็นดังที่ใดผูกพันไว้ และแต่งเป็นบทกลอนดังต่อไปนี้

๕ ๒ ขแรงความบางข้อ

บทกลอนต่อไปนี้ ถ้าอ่านไปก็ตี หรือถ้าแม้ว่าจะได้
ออกโรงเล่นเป็นละครก็ตี ผู้อ่านบทกลอนหรือผู้คัดกร
คงจะพบข้อที่น่าสงสัยหรือน่าท้วงอยู่ข้างบางแห่ง จึง
ขออธิบายขแรงแก่กระทูล่วงหน้าไว้ดังต่อไปนี้

๑ นามบุคคลในเรื่องนี้ ที่มักกล่าวมาในพงศาวดาร
เหนือมีแต่พระร่วง นักคัม และพระเจ้าพนมสุริยวงศ์
ส่วนนามตัว ขอมทำดินพนม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัดติวงศ์ ได้เป็นผู้ทรงขนาน
นามว่าพญาเดโชชนก่อน เมื่อทรงแต่งบทกลอน
สำหรับร้องประกอบกับภาพยนต์เรื่องขอมทำดิน ซึ่ง
สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ามหาดุริธินิธิศ ได้
ทรงจัดเล่นที่หอพระสมุดวชิรญาณเมื่อปี ร.ศ. ๑๑๓ นั้น
และบทกลอนนั้นก็ได้อธิบายกันมาเรื่อย ๆ จนกาลยคน
ชินกันมากแล้ว ทั้งชื่อเดโชชนนั้นก็เข้าที่ อยู่ และใครจะ
เถียงว่าผิดก็ไม่มีหลักอะไรจะเถียง จึงคงใช้ชื่อเป็น

เก โชในเรื่งนี้ ส่วนนามบุคคลอื่น ๆ ข้าพเจ้าขนาขึ้น
ตามเหมาะใจ เช่นนางแม่ให้ชอนางจันทร์ อันเป็นชอ
ไทย ๆ แต่ถ้าไม่ได้ชอเช่นนั้นจริง ๆ ก็ชอภัยไทยเถิด
เพราะหาหลักฐานอันใดมิได้

๒ คนไทยในเรื่งนี้ ข้าพเจ้าเกศให้ไว้ผมสูง
อย่างทเรียกกันตามภาษาลครว่าผมลาว เพราะข้าพ-
เจ้าเชอแน่นอนโดยมีหลักฐานอยู่ว่า ไทยสมัยพระ-
รวงนี้ไว้ผมสูงเป็นแน่ คือรูปต่าง ๆ ที่ปรากฏในโบราณ
สถานเป็นพระยานอยู่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไทยจะได้ไว้ผม
สูงกันลงมานาน แม้วพวกกรุงเก่าก็น่าจะฟังมาคัตผม
เมื่อราวแผ่นดินพระมหาจักรพรรดิ หรือพระมหาธรรม
ราชา ถ้าจะให้เกาเหตุข้าพเจ้าก็จะใคร่เกาว่า คงเป็น
เมื่อรบกับพม่าบ่อย ๆ ไทยจึงคัตผมเสียเพื่อให้แลเห็น
ผิดกันได้ โดยฉนัต ส่วนชาวเชียงใหม่และเมืองขึ้นของ
เชียงใหม่เป็นพวกข้างพม่าจึงมิได้คัตผม ยังคงไว้ผมสูง
จนราวแผ่นดินพระนารายณ์จึงคัต ธรรมเนียมจะเป็นเพราะ
ชาวกรุงศรีอยุธยาขงคียบให้คัต ส่วนผู้หญิงไทยนั้น

คงไว้ผมยาวต่อมาอีกจนถึงแผ่นหิน ขุนหลวงบรมโกศ
ก็ยังมีผมยาว ดังปรากฏอยู่ในภาพยี่เหวอ ซึ่งเจ้า
ฟ้าธรรมธิเบศร์ (กุ้ง) ได้ทรงพระนิพนธ์ มีความว่า
“คิตอนงค้องค์เอวอร ผมประบ่าอ่าเอี่ยมโร” ดังนั้น
การที่ผู้หญิงชาวไทยได้ตัดผม ข้างพระเจ้าเข้าใจว่าจะเป็น
เมื่อเสยกอง จึงตัดผมสั้นให้คล้ายผู้ชาย เพื่อจะได้
ปลอมตัวเป็นผู้ชายได้ง่าย ๆ ในขณะเมื่อหนีพม่า ส่วน
พวกขอมนั้นได้ความตามรูปที่มีอยู่ที่นครธมว่า พวก
ท้าวพญาไว้ผมยาวมุ่นเกล้า แต่สั้นอยดัดผมบนสั้นผม
หลังประบ่า

๓ คำว่าขันทไส ในเรื่องขอมคำคินนี้ ต้องเข้าใจ
ว่าเป็นขันทไสหรือน้ำมัน ไผ่ขันทไสยังช่วยคินคำ ซึ่งเป็น
ของพงจะมีชนใหม่ในแผ่นดินพระไชยราชากรุงเก่าเท่า
นั้น ชาวอิตที่มีเครื่องส่งลูกศรหรือกระสุนไปประหารได้
ไกล ๆ ตามภาษาไทยเรียกว่าขันท เพราะฉะนั้นเมื่อ
เกิดมีอาวุธชนิดที่อาศัยคินคำจุดไฟเป็นกำลังส่งกระ
สุนไปประหารนั้นชน จึงเรียกว่าขันทไส เพื่อให้ทราบ

ชนะศึกของขันทัน เหมือนนเรศวรที่เดินทัพด้วยแรงไฟว่าเรือ
ไฟ ทอธยานนเพอของกันมิให้ ผู้อ่านท้วงว่าข้าพเจ้าไป
เกณฑ์ให้ คนโบราณไซ้ ของที่ยังมิได้ มีเข้ามาในเมือง
เวาส์มัยนั้น

๔ คำที่ใช้พูดกับพระร่วงว่าพ่อเจ้า และกษัตริย์นาง —
จึงทนต์ว่าแม่เจ้านั้น เคยวนในมณฑลพายัพเขาก็กึ่งพูด
ถึงเจ้าผู้ครองนครว่าพ่อเจ้าและนางชายาเรียกว่าแม่เจ้า
เป็นพระยานปรากฏอยู่ว่าคนไทยเก่าพูดเช่นนั้น ภาษา
ที่พวกไทยเหนือพูด ถ้าพิจารณาเหตุเทียบกันหนังสือเก่า
จะเห็นได้ว่าตรงกันอยู่โดยมาก ถ้อยคำสำนวนที่เปลี่ยนแปลง
แปลงไปมากก็แต่ในหมู่ชาวกรุงเท่านั้น

๕ ในตอนจบ เมื่อพระร่วงไคร่ขอญเชิญขึ้นทรง
ราชย์แล้ว ข้าพเจ้าแต่งให้แห่เข้าวังทั้งยงฉนวนชอยู่ ข้อ
นี้ในหลักที่ควรหยิบยกมาสนนินษาฐานได้ว่าไม่ผิด คือ
ในหลักศิลาอักษรขอมที่เมืองสุโขทัย มีข้อความ
กล่าวไว้ว่า พระบาทกมรเท็งอัครวิสุวิษวงค์ราม ทรง

พระศรัทธาทรงผนวชในวัง แล้วจึงไต่ทรงพระดำเนิน
 ด้วยพระบาทไปจนถึงวัดบามระมวง และประทับจำพรรษา
 ษาอยู่ในวัดนั้น ก็การทรงผนวชทำในวังไต่แล้ว เหตุ
 ไฉนการลาผนวชจะทำไมไต่ หรือถ้าจะอ้างตัวอย่าง
 ไต่ ๆ ก็ไต่คือเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ไต่ทรงรับอัญเชิญเสด็จขึ้นผ่านพิภพ ก็ไต่เสด็จ
 จากวัดบวรนิเวศวิหารเข้ามาลาผนวชในพระบรมมหารา
 ราชวัง

ตามทศแห่งมาแล้ว ๕ ข้อนี้ หวังใจว่าจะพอเป็น
 พยานให้เห็นไต่แล้วว่า ข้าพเจ้าไต่พยายามที่จะให้
 เรื่องราว เป็นไป โดยทางที่ น่าจะ เป็นจริงอย่างมากที่สุด
 ที่จะเป็นไปได้ แต่ถ้าแม้ยังมีข้อบกพร่องหรือผิดอยู่
 บ้างแห่งหนึ่งแห่งใด ก็ขอจงอย่าไต่ถือโทษเลย

ว่าด้วยลักษณะแห่งตัวลคร

เครื่องแต่งตัว ฯลฯ

ตัวลคร

พระร่วง ภายระหว่าง ๒๑ ถึง ๒๔ ปี รูปงาม ว่อง
ไว เฉลียวฉลาด คอตันแต่งตัวอย่างนายโรง หัวผม
สูงมีกรอบหน้า ผักหน้า คอจะไปจากละไว้มีตาขี้ก
ทองสะพายหลัง ถ้อศร คอหลังแต่งเป็นพระห่มผ้าสี
เส็ดแก่เกอบแดง ประคคแดง กระโหลกหัวโล้น ถ้อ
ไม้กวาดค้ำยาว เมื่อกวาดหัวห่มทอง พอจะขึ้นรถ
ห่มคลุม

หลวงเมือง อายุราว ๔๐ ฉลาดไหวพริบ มีผมข้อ
แต่งตัวขนเครื่อง หัวผมสูงมีมาลัยทอง ผักหน้า เมื่
จะออกกรบถือดาบ

กรมการไทย แต่งเครื่องเสนา หัวผมสูง ผักหน้า
เมื่อจะออกกรบถือดาบ

พระมหाराชาคร แต่งเครื่องขาว ห่มผ้าเหลืองขำ

หรือเสื้อครุยก็ได้ ผมนมวย ไม่ผูกหน้า คัดหนวด

นายมันขนิยาว อายุราว ๓๐ ว่องไวใจกล้า ช่าง

หลยช่างหลักอย่างชาวขำ แต่งตัวใส่เสื้อขำไม่มีแขน

ลงยันต์อกและหลัง ผูกตะกรุดใส่กางเกงไทยไม่นุ่งผ้า

หุ้มสูง โปกผ้าประเจียด ไม่ผูกหน้า มีหนวด ย่อม

สะพายมีหน้าไม่สะพายหลัง ถือออก

เขนไทย ใส่เสื้อยันต์ไม่มีแขน ใส่กางเกงไทย

ผมสูงโปกผ้า ถือปล้องข้างคางข้าง

นางจันทน์ แต่งเครื่องนาง วิกเกล้าเปลว เม็ช

ออกกรบถือคาง

ท้าวพันธุมสุริยวงศ์ แต่งย่นเครื่อง สวมชฎาสาม

ยอด ผักหน้า เขียนนิ้วให้ก่งจนเห็นได้ถนัดว่าเป็นเขียน

ไม่ใช่ก็จริง หนวดเขียนอย่างพรายปากหัวโขน

พญาเดโช อายุประมาณ ๕๐ เศษ มีผมห ข กระจง

คนเป็นคนเก่งเฉลียวฉลาดไทย แต่งตัวนุ่งผ้าโจงกระเบน

ไม่มีสนับเพลา (เพราะสนับเพลาเป็นของไทยแท้ ขอม
 มิได้ใช้) รูปที่นครธมเป็นพระยานอยู่ ฉะนั้นก็รูปร่าง
 ที่เรียกว่า "รถเขมร" นั้นเอง แต่ถ้าจะให้รถรูปร่าง
 นั้นก็อาจจะไม่สู้เหมาะ จึงต้องผ่อนลงเป็นรูปร่างกระเบน
 เท่านั้น) เสอแซนกับทิวสก็เกี่ยวกัน หัวผมมุ่นหลังให้
 ตั้งขึ้นไป และมุ่นที่เขของบน ไม่ใช่ที่ท้ายทอยอย่าง
 มวย มีกรอบหน้า ไม่ผิดหน้า ตึกหนวกและเครา ถือ
 คร เมื่อปลอมเป็นไทยนั้น แต่งอย่างนายมันบนยาว
 มีอาวุธซ่อนในตัว

นักคุ้ม อายุประมาณ ๓๐ เป็นคนซื่อ ๆ ไม่เฉลียว
 ฉลาด ใจกล้าไม่ยอมแพ้ แต่งตัวคล้ายเขไซ หัวผม
 มุ่น ไม่ผิดหน้า ตึกหนวก

เสนาขอม แต่งตัวรูปร่างโจ่งกระเบน เสอแซน
 หัวผมสั้น มีกรอบหน้า และมาลัยทอง ไม่ผิดหน้า ตึก
 หนวกข้างเคราข้างตามสมควร ถือหอกกับโล่หักกลม
 ขนาดใหญ่

(หมายเหตุ — อนึ่ง ขอมให้ใช้ กิริยาเต็มและรำ
คล้าย ๆ ยักษ์ เพื่อให้เห็นผิดกับพวกไทย)

เชนขอม นุ่งผ้าถกเขมร ไล่เสื้อยืดแขนยาวสี
น้ำตาล (สมมติว่าไม่ได้ไล่เสื้อเลย) ผมนั้น โปกผ้า
สีแดง ถอดออกกับไล่หัดลมข้างองทิวข้าง

ชาวเมืองสุโขทัย แต่งตัวต่าง ๆ กัน นุ่งกาง
เกงเฉย ๆ ข้าง นุ่งผ้าที่ขกางเกงข้าง เสื้อมีแขนข้าง
ไม่มีแขนข้าง ไล่หัวผมสูง โปกผ้าสีต่าง ๆ หรือไม่
โปกข้างก็ได้ ผู้หญิงนุ่งจีบ ห่มตะเบงมาน ผ้าสีต่าง ๆ
เกล้าผมสูง ถ้าจะมีเป็นภิกษุหรือสามเณรก็ห่มผ้า
สีนวลแก่ รัตประคคสีแดง พรหมนั้นก็แต่งขาวไว้ผม
มวย ถ้าจะเป็นทวดกล้าหรือเข้ากระบวนแห่ก็ให้แต่ง

คล้ายพระมหाराชาคร

เครื่องโรงแจก ๆ

๑. เกวียน ลัก ๓ หรือ ๔ เล่มพอเป็นสังเขป
สำหรับออกกัณฑ์คุ้ม มีโคเทียมม คือคนลากแต่่งใส่
หัวโค ลากเกวียนละค

๒. กระโจม ลานเสว็จ มีพอควร มีคานพร้อม
สำหรับห้าย

๓. เครื่องสังเวช สำหรับพระร่วงบวงสร่วงที่ทะเล
ชุบคร มีโต๊ะอย่างไทย ๆ วางเครื่องสังเวช คือหัว
หมู เป็ด ไก่ ขนมห่มขาวและแดง มะพร้าวอ่อน
กล้วย ฯลฯ มีราวเทียมอย่างโบราณ คือมีเป็นเชิง
ตั้ง มีราวเป็นรูปคล้ายธนูหงาย มีกงกล ๒ อัน ที่บน
ราวปักเทียนเล่ม ๑ รูปกระต่ายเล่ม ๑ (ราวเทียมนี้ใช้
สำหรับนางจันทน์บูชาด้วย)

๔. ช้าง สำหรับเคโซซี่ แต่งเครื่องช้างลคร

๕. สี่พระทนต์ สี่แตร กั้นเคโซ กัณฑ์นางจันทน์

๖. ระแทะ สำหรับนางจันทน์ซี่ เทียมโค

๗. ไม้กวาด ต้มยาว สำหรับพระร่วงกวาดลาน

จัก

๘. เชือก สำหรับโยนวัตม์ตะเคียว

๙. ราชรถ ที่เคยพระร่วง ใช้รถลคร มีพุ่มยาน

ไม่รู้รอยแคงจกขณพานสองชั้นวางขนบปลั้งก เมื่อ

พระร่วงจะขึ้นจึงยกพุ่มลง

๑๐. พระกลด กำมะลอ

๑๑. บังสุริย

๑๒. พศโยก

๑๓. เครื่องสูง คือฉัตรและบังนทรกครอบสำหรับ

เรื่อง
พระร่วง

หรือ
บอมคำคืน

บทร้อง

ข้า ๑ เมื่อนั้น พระร่วงผู้มีชญาใครย เป็นพ่อ
เมืองเลื่องชอชื่อไกล ครองไทยละไวชาน ตั้งแต่
บิดาสันชวาคม เป็นทายาทครอบครองบุรีศรี โดย
ความนิยมยินดี ในที่ดวงจิตต้นรากกร ๑ ๔ คำ ๑

คนาวแปลง ๑ แต่พระร่วงนั้นไซ้ไรสนุก เป็น-
ทุกขเฝ้าทอศฤทัยถอน สงสารประชาราษฎร ล้วน
เคอทรอนเหลือสิ้นคณา ทวยว่าพิชพรรณธัญญาหาร
แสนก้นการแห่งแล้งเป็นหนักหนา มีหน้าซ้ำกรวม
มันพญเอิญมา ^{22/03/2565} ขวบเวลาส่วยน่านาซ้ำใจ อนิจจาเป็นซ้ำ

เจ้ากรุงขอม ต่ข้งขีนเยอนมสารพัตรชกมีไต๋ ออกเอี้ยอก
 กตกระไร เกิดเป็นไทยต้องเป็นทาสธนาถนั๊ก จำ
 ต่องยอมให้ขอมจิกหัวไต๋ ยิงคิกไปฟมฟกอกแทยหัก
 ทำไฉนจะไต๋พนงอมมอัยกษ ให้ ขนข้อประจักษ์ไต๋
 สักครา ๆ ๘ คำ ๆ

ราย ๑ เหลือบเห็นหลวงเมืองผู้ฉลาด เข้ามา
 อภิวัตน์อยู่ตรงหน้า ยมพลางทางมขัญชา มาด้วย
 เหตุผลขบไลไต๋ ๆ ๒ คำ ๆ

เจรจา

พระร่วง — อ้อหลวงเมือง มีธุระอะไรหรือ

หลวงเมือง — ขัตนนักคุ่มคุ่มพวกไพร่ หลวงขอม

มาจากนครหลวง เพอมาทวงส่วยน้ำละเจ้าข้า

พระร่วง — คุณเอาเถิกนะเจ้ากรรมนายเวร จำเพาะ

จะมาเกณฑ์ทกนเวลาน

หลวงเมือง — ทจริงก็จำเพาะถึงกำหนด บ่ ส่งส่วย

ด้วยจริง ๆ นะเจ้าคะ ข้าเจ้าได้กราบเรียนพ่อเจ้าแล้ว

ว่าถึงกำหนด ^{๑๒๓๐๓/๒๕๖๕} ส่วยน้ำเขาไม่เคยงคเคยรอให้เลย

พระร่วง — ทราบแล้ว เรายกเองว่าให้เฉย ๆ
 ใจเสียอย่างสักครั้ง เพราะพวกเราหรือก็กำลังอึดคึด
 ขัดสน ถ้าจะเกณฑ์ให้ขนน้ำไปส่งให้จิงไต ก็เสมอ
 กับใช้ให้ไปตาย จริงหรือไม่เล่าหลวงเมือง

หลวงเมือง — จริงละเจ้าข้า แต่ทว่าเมื่อก่อน ๆ
 ถ้าส่งข้าไปแม่เล็กน้อยกก็เคยถกแรงรัก ฝ่ายเราชัก
 ขนไม่โตกคองจำใจไปนะเจ้าข้า

พระร่วง — เอาเถิด คราวนี้เราจะลองไปพุดจาอื่น
 วอน ขอฝนฝนตลกคราวหนึ่ง เมื่อจะสำเริงบ้าง ๆ
 ยถวียัง

ร้าย ๑ ทราบเหตุแล้วลูกขนแดงองค์ ชวคทรงแ่ง
 งามหาน้อยไม่ ธิบออกมานอกห้องใน ลงไปรักษา
 ชาญคักกา ๆ เสมอ ๒ คำ ๆ

๑ คือนรบัณฑิตผู้คุมไพร่ เชิญให้ ขนสู่เคหา แล้ว
 เรียกทนายทั้งหลายมา สงหาข้าวปลาจัทลารับ ยกมา
 เลียงคข้าหลวง และปวงไพร่พลพร้อมสรรพ ย่าให้
 ยกพร้อมการรองรับ ทั้งชาวทงกยกันให้พอ ๆ ๔ คำ ๆ

(ในตอนที่พระเจ้าส่งพวกกรมการและทนาย ให้จับ
การเลี้ยงพวกไพร่พลขอม พวกทนายยกสำรับกับ
ข้าวออกมาเลี้ยง เจ้าเข้ตเศกต์ไปปลางพอสสมควร)

๑ แล้วพระร่วงพุดแก่นายทหาร ท่านจึงฟังคำข้า
ขอ อันส่วยน้ำนั้นไซ้จริงไคร่ขอ ไว้ขอเวลาข้าวปลา
ในขัตติณแม่ให้ไปส่งน้ำ จะขอชกชากทุกคนขยับ ขอท่าน
นักคุ่มเสนี้ จึงมีน้ำจืดคึกคึกเมตตา ฯ ๔ คำ ฯ

๑ บัดนั้น นักคุ่มตอบคำพระร่วงว่า ส่วนเรานั้นไซ้
ใจกรุณา แต่หากเกรงอาญาพระทรงยศ ส่วยน้ำจำส่ง
ตรงต้อย เพื่อราชพิธีตามกำหนด การส่งน้ำไซ้ไม่
เคยงก จะละลดนั้นไซ้ไม่ควรถการ ฯ ๔ คำ ฯ

๑ เมื่อนั้น พระร่วงตอบค่านายทหาร ชัดคึกชัด
สนพันประมาณ ข้าคิดสงสารประชากร ถ้าแม่ท่านจะ
เอาน้ำให้ได้ จึงมีใจกรุณาแก่ข้าก่อน ช่วยขนน้ำสู่
พระนคร อย่าให้คองรอนถึงชาวไทย ฯ ๕ คำ ฯ

๑ บัดนั้น นักคุ่มตอบว่าหามิได้ อันเราจะรีบเอาน้ำ
ไป ถูจะกระไรไม่เข้าที่ แต่ก่อนไซ้ชาวไทยเคยไปส่ง

นำสรองจนถึงกรุงศรี ไพร่ขอมชนไปไม่เคยมี
 ครอบไทยไปอย่างเพรง ๆ & คำ ๆ

เงรจา

พระร่วง — เราขอความกรุณาสักหน่อย ไม่

เที่ยวหรือท่าน พวกไพร่พลทหารก็มีมาออกมากมาย
 เราก้ไต่จกเลี้ยงดูให้สบายทั่วหน้ากันแล้วตามเกิดตาม
 มี เวลานั้นพวกชาวละไว่หรือก็อดคคชิตสน แต่ละคนก็
 มีกจธุระที่ระต้องทำมาหากิน ถ้าทงงานไปก็เห็นจะสิ้น
 เนื้อปราศาคัวแน่ละนะท่าน

นักคุ่ม — ส่วนตัวเราเองมิใช่จะไม่ส่งสารท่านเมื่อ

ไร แต่จะทำอย่างไรได้ ราชการงานเมืองมิใช่เรื่อง
 ที่เราจะผ่อนผันได้ตามใจของเราเอง เราก้ต้องยำเกรง
 พระราชาญาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินเหมื่อนกันนั้นนะท่าน

พระร่วง — ก็มีไช้ว่าเราจะชิตขึ้นไม่ตักน้ำให้เมื่อ

ไรเล่า เราขอแต่ให้ท่านกรุณารับน้ำไป พชออย่าให้ชาว
 ละไว่ต้องลำบากเข็นเกวียนไปพระนครหลวง ส่วนตัว

ท่านและไพร่หลวงขอมทั้งปวงนั้น ไหน ๆ ก็จะต้อง
กลับไปอยู่แล้ว จึงขอให้ช่วยรับน้ำส่วยไปแทนพวกเรา
สักคราวหนึ่งไม่ได้หรือท่าน

นักคุ้ม — ไม่ได้ท่าน เพราะถ้าจะทำเช่นนั้นแล้วก็
ไม่ต้องตามระเบียบขมแผน ถึงจะเป็นเวลายากแค้น
ผิดเคืองปานใด พวกชาวละโว้ก็ได้เคยขนน้ำไปจนถึง
พระนครอม ก็เมื่อมีประเพณีขมอยู่เช่นนั้น ก็ไม่พอที่
ที่เราจะมาขอมให้เป็นอย่างอื่นนะท่าน ๆ

บทร้อง

รำย ๑ เมื่อนั้น พระร่วงว่าอนิจจาช่างขมเหง พวก
เราหย่อนกำลังนักรบเอง จึงต้องจำยำเกรงท่านผู้นาย
แต่ถ้าแม่กรุณาปราณี คุณท่านจะมีไม่วุ่หาย ไพร่ฟ้า
ข้าไทยใช้เขียนตาย จะเป็นเครื่องทำลายความจงรัก
มั่นเสถียรเมตตาข้าแผ่นดิน คงไม่สนภักดีททองศกดี
ไต่รมเย็นเป็นทพิงพำนัก แจึงประจักษ์ทวแคว้นแทน
ไทย 22/03/2565 ชาวละโว้แร้นแค้นแสนอดคึด จะแลรังชิต

บัญญัติหาไม่ ไม่สามารถทิ้งไร่นาไป ขอเสด็จได้

กฤษณา ๗ ๘ คำ ๆ

๑ บัณฑิต ทหารขอมสิ้นหัวแล้วแล้สร้างว่า ตัวเราก็คมี
เมตตา ทั้งวาจาทานต่อบกชอบกมล จะกดขี่ข่มเหง
คะเนงร้าย เครื่องทำลายภักดีไม่มีผล พวกท่านก็คน
เราก็คคน เมื่อยามจนก็ตองลิตจิตตปฺราณี แต่อิตฺราวาร
ที่สงเต็ม ยลียเล่มเกวียนใหญ่จึงได้ที่ ตัวเราเข้ามาใน
คราวนี้ เกวียนมีมาลียเล่มด้วยกัน ไฉนจะสามารถ
บรรทุกหมก ตามกำหนดอิตฺราที่เคยนั้น ใจเราสงสาร
พวกท่านครั้น แต่สุดท้ายจะผันจะผ่อนตาม ๗ ๘ คำ ๆ

๒ เมื่อนั้น พ่อเมืองจึงพดยอินตาม ถ้าแม่ว่าฝ่าย
เราพยายาม บรรทุกน้ำได้ตามอิตฺราไป จิตบรรจุลง
เกวียนลียเล่ม พอเต็มไม่เกินกว่านั้นได้ ตัวท่านจะรีบ
ชนไป หรือว่าอย่างไรจงตอบมา ๗ ๘ คำ ๆ

๓ บัณฑิต ทหารขอมตริตรองมองทุกท่า พ่อเมือง
ข้างจ่านรธา ตองหาทางลิตตคติ อันจะบรรจุน้ำ
เต็ม ลียเล่มที่เราเอามาานี้ จะพอเท่าเต็มไซ้หรือเป็นไม่

มี อวตตึเปลา ๆ ไม่เข้าการ คิดแล้วจึงพูดรับคำ จะ
 ขนน้ำไปสู่ราชฐาน ใ้สลับเล่มเกวียนอย่าได้นาน จะ
 ใ้พาทวยหาญกลับเวียงไชย ๖ คำ ๖

เจรจา

พระร่วง — ท่านควรกรุณาพวกเราโดยแท้ เพราะ
 ความอตกตเหลือที่จะแก้ ไช ท่านว่าท่านมีเกวียนมา
 แด่สลับเล่ม เราจะคิดบรรจุน้ำใ้เต็มตามอัตราใ้จึงใ้
 ท่านจะรีบไปแน่ละหรือ

นักคุ่ม — แน่สีท่าน เราเป็นนายทหารของพ่อขุน
 ขอม จะยอมเสียวานั้นไม่มีเสียละ

พระร่วง — แน่นะท่าน

นักคุ่ม — แน่สี อย่าวิตกเลย เราใ้ใ้ลั่นวาจาไป
 แล้ว ไม่ใ้ใ้เสียวาจาเป็นอันขาด ๖

บทร้อง

รำย ๐ เมื่อนั้น พระร่วงยินดีจะมี ไทน์ จึงรีบ
 ออกมานอกห้องใน เรียก กรม การ ไทย มา แจ้ง
 การ ๖ ^{22193 2565}เล่ม ๒ คำ ๖

เงรจา

พระร่วง — นัน่ท่านทั้งหลาย เราได้พุกจ่ากล่าว
กับนายทหารขอมเป็นที่ตกลงกันแล้ว ว่าถ้าพวกเรา
จัดการเอาน้ำบรรทุกในเกวียนสิบเล่มของเขาได้ให้ทำ
อศราทเคยส่งส่วย นักคุมเขาจะช่วยขนไปพระนคร
หลวงเอง

หลวงเมือง — ก็เมื่อก่อนนเราเคยบรรทุกเกวียน
ไปถึงยสิบเล่มเต็มพอดี มาคราวนี้จะบรรทุกเพียงสิบ
เล่มเท่านั้น จะมิขาดจำนวนไปกึ่งหนึ่งหรือเจ้าข้า

พระร่วง — ต้องไม่ให้ยกพร้อมสิน่า เราได้ถัน
วาจาไว้แล้วต้องทำให้ได้

หลวงเมือง — พ่อเจ้าจะทำอย่างไร คุมแต่ละบายก็
แสนจะหนัก จะบรรทุกซบซอนกันมากหนักหรือก็คงจะ
แตกหักค จะบรรทุกน้ำให้เต็มตามกำหนดในเกวียน
สิบเล่ม ไม่เห็นว่าจจะขนไปได้สักอย่างไรเลยนะเจ้าข้า

พระร่วง — เราได้ตั้งใจตรึกรองมากแล้วในชั้น
 เราเห็นมีทางที่พอจะสำเร็จได้ แต่ต้องอาศัยขอแรง
 พวกท่านทั้งหลาย

หลวงเมือง — พ่อเจ้าอย่าวิตก พวกข้าเจ้ายอม
 ตายถวายชีวิตแก่พ่อเจ้าครึ่งน สุกแต่แต่จะมียัญชา
 เกิดเจ้าข้า

พระร่วง — ถ้าเช่นนั้นเราจะเล่าอธิบายให้ท่านทั้ง
 หลายฟัง ๆ

บทที่ ๑

สร้อยสนคัต ๑ ท่านจงแบ่งปันเป็นหมื่นเหล่า พวกนั้น
 เข้าป่าไม้ไพศาล คัตไม้ไผ่มาให้พ่อแรงการ แล้วจัก
 สานรูปร่างอย่างชะลอม แต่ตาถี่ท่วงที่เหมือนนกระจาก
 รูปขนาดกระบุงใบย่อม เอาชันยาภายในไว้ให้พร้อม
 ไซ้กระอมนันคัตวาร ภาชนะเช่นนทจะเข้ คงจะเอา
 บรรทุกได้เต็มที แม้ฝ่ายเราทำไต่ตงวาน เสนกจะ
 ต้องขนไป ๒ ๒ คำ ๆ

ราช ๑ ยัตนั้น ฝ่ายพวกกรมการน้อยใหญ่ ได้ฟัง
 อูบายพ่อเมืองไทย ต่างคนก็ใจเต็มประดา ต่างยกมือ
 ท่วม ๆ เกษี ชมบุญบารมีอยู่ทั่วหน้า พ่อเจ้าทรง
 สติปัญญา พวกข้าจะพ้นความรำคาญ ว่าพลางทาง
 ก้มบังคมคลี แล้วชวนกันรีบออกนอกสถาน ต่างจัด
 หน้าที่การ ตามกำหนดพจมานมีชาติ ฯ ๖ คำ ฯ

(ตอนนั้นเงาเข้กเตล็ด พวกกรมการต่างเรียกร้อง
 ผู้คนเกอชกัณไปตัดไม้ แล้วมาจักและสานกระขอม
 เหาช้นยา ทำงานกันโกลาหลครู่ ๑ พอสมควรแก่เวลา
 สมนทีว่าแล้วเสร็จ จึงนำความไปแจ้งแก่พระร่วง)

๑ เมื่อนั้น พระร่วงปริเปรมเกษมศรี จึงชวนกรม
 การกวัด ออกจากขรรยจร ฯ เชติ ๒ คำ ฯ

๑ มาถึง บึงชงทะเลชยคร บ้ายวงสรวงเทพนิกร
 ฤทธิรอนญอจกั้ม โไพภยั ฯ ๒ คำ ฯ

สรรษหรง ๑ จึงทออุปเทษนบชชา ไหว้ยวงเทวานชัย
 ใหญ่ พระกัรมฤทอเกวียงไกร ประเมศวรเป็นใหญ่
 และพรหมา เสนอเมืองทรงเมืองเรองคกค หลกัเมือง

ธำรงยศเมืองข้า ขอบงไต้ทรงเมตตา ให้ข้าไต้
 สมนความคิด ยามเขาอะลอมเหล่านี้ จังกักราว
 จงอยู่ติด อย่าร้างไหลไปแม่แต่สักนิต จงช่วยประสิทธิ์
 สมนปอง ๆ สาธุการ ๖ คำ ๆ

รำย ๑ ครั้นเมื่อสำเร็จบวงสรวอง กระออมจ้วงลง
 พร้อมกันทั้งสอง ไต้หน้าเต็มเขี่ยมไปทั้งกอง พวกพ้อง
 ต่างทนกัใจ ๆ รั้วสามตา ๒ คำ ๆ

๑ เมื่อนั้น พ่อเมืองผู้มีอชญาไศรย แสนสุขเกษม
 เปรมใจ เห็นชาวไทยบุญมีไซคักครัน ทหารขอม
 ต้องยอมตามภู ขนน้าสู้นิเวศน์เขตรชัณท์ คิณฑวาง
 ชวนพวกพ้องพลัน ไต้ล้นเข้าสู่ธานี ๆ เพลง แล้ว
 เชือก ๔ คำ

๑ ยัตนั้น นักคุมยินเสียงอิงมี จังรบลกอกออกมา
 ที่ เมืองจะมีเภทพาลประการใด เห็นพระร่วงพ่อ
 เมืองเวียงยศ เลี้ยวลตมาถงเรือนใหญ่ กษเห็นพล
 เมืองชวองไทย แบกอะโรกันั้นมาเป็นก่ายกอง จังออก

ไปเพื่อครุฑกระหนก ยืนชงกชะเง้อคองจ้อง เข้าใกล้ไป
 เพ่งเลงมอง เห็นของประหลาดเหลือใจ ชะลอมสถาน
 ใสน้ำอยู่เต็มแปล อยู่แน่ไม่มีทรวไหล พ่อเมืองคนน
 ้กกระไร ขัญญาไวช่างวิจิตรทำ ๆ ๔ คำ ๆ

๐ เมื่อนั้น พระร่วงรู้สึกนึกขำ ยกกระออมให้ชอม
 เขามอกล้า แล้วจึงกล่าวคำถามไป พวกเราก็น้ำมา
 แลวัน จึงถึงว่าที่แล้วหรือไม่ จะบรรทุกเกวียนสืบ
 เล่มไซ้ร ไม่ยากยากปานใดละคราวนี้ ๆ ๔ คำ ๆ

เจรจา

พระร่วง — อย่างไรท่าน เราได้น้ำมาแล้ว จะ
 ให้เราบรรทุกหรือยังเล่า

นักรัศมี — ซอบกลนักรัศมี ท่านเอาชะลอมมาตัก
 น้ำ จะไม่รั่วไหลไปหมดหรือท่าน

พระร่วง — ไม่รั่วเลย เรายับประกัน

นักรัศมี — ถ้าเช่นนั้นก็บรรทุกเกวียนลงตุ๊กอนช

พระร่วง — ไซ้หรือห่าน ๆ

บทร้อง

ราย ๑ ให้ชนกระห่อมบรรทุกเต็ม ลีบเล่มเกวียน
 พอโตเต็มที พวกไทยชนชมนันต์ อิงมีสรวลเสกกัน
 เฮฮา ๑ ๒ คำ ๑

(เหวงาเข้คเค่ล้ต ในเวลาชนกระห่อมบรรทุก)

๑ บัสนั้น นักค้มขวยเขินเม็นหน้า ครานเสยท
เต็มประกา แต่โตล่นวาจากจำใจ จะคณค้ำกเสย
เกียรตียศ อ้ประกศทาวไทยจะติได้ จึงลาพระร่วง
บัญญัติไว รียชนน้าไปในฉับพลัน ๑ เชิด ๔ คำ ๑

๑ ๑ เมื่อนั้น ท้าวพนมสุริยวงศ์ทรงขรรค์
ครองขอมนคเรศรีเทศอนันต์ ทรงธรรม์ออกท้ชง
พระโรงการ ๑ ๒ คำ ๑

ขอมใหญ่ ๑ พริ้งพร้อมบรรดาเสนามาตย์ บังคม
ชาทขอมไผทไพศาล สถิตย์อยู่ท่าม กลางบริพาร
คุดังมีฉนวนเทวินทร์ พระเดชพระจอมขอมไซร์ แผ่
ไกลไปรอบขอบเขตคณ ญวนลาวชาวไทยในแดนดิน

โอรสอินทรีย่นบอภิวันทน์ ขณะนั้นเหลือยเห็นนายทหาร
 มากกราบกรานก็มีหน้ากายาสัน มีคำวิสรรคธา
 พลัน เสนิคนขยั้นจึงเล่ามา ฯ ๖ คำ ฯ

เขมรปากท้อ ๑ ยัถนั้น นักคุ่มขังคมกัมเกษา
 ความเกรงพระราชอาชญา เกรงาเสียงสันด้วยพรันใจ
 ทั่วย ไปรอกให้ไปนเข้าหลวง ไปทวงส่วยละไว้เวียงใหญ่
 ซ้ำกลบเสียดที่พ่อเมืองไทย โทษขานไชร้ใหญ่หลวงนัก
 แล้วจึงกราบทูลสนทุกสิ่ง ตามความจริงแก่องค์พระ
 ทรงศกค พ่อเมืองขัญญาแหลมหนัก ชะลอมตักน้ำไว้
 ใต้ง่ายกาย ชำน้ำชะลอมของประหลาด มายังฝ่าพระ
 บาทเพื่อถวาย ชาวไทยระคิเพราะมีนาย เป็นยอกชาย
 ฉลาดสามารถจริง ฯ ๗ คำ ฯ

เจรจา

ท้าวพันธุ — ไหนชะลอมตักน้ำ

นักคุ่ม — นพระคะ

ท้าวพันธุ — เออชอขกลอยี่ เขาช่างมีสติขัญญา

หนักหนา ก็กรพ้อเมืองมากด้วยหรือเปล่า

นักคัม — หามิได้พิระคะ ข้าพระองค์ได้เสียทำ
 ลัษณาออกไประว่า ถ้าบรรทุกน้ำให้โตเท่าจำนวนเต็ม
 ในเกวียนสิบเล่ม ข้าพระองค์จะรับชนมาให้ เขาบรรทุก
 ใต้อั่วข้าพระองค์ก็จำใจต้องชนมา หากไม่จะเสียวาจา
 พวกรชาวไทยก็เคยนโต การทงนี้ไชร้พระราชอาณา
 ไม่พันเกล้าพันกระหม่อม ฯ

บทร้อง

ร่าย ๑ เมื่อนั้น ท้าวพันธุมทรงฟังแล้วนั่งนิ่ง ไทย
 คนนัยญญาเกล้าจริง ๆ จระละทิ้งช้าไว้ไม่เป็นการ จึงมี
 พระราชบัญชา แต่พญาเคไชยออกทหาร ตัวเรานั้นมี
 ยุญญาธิการ ไม่มีใครเปรียบปานแต่เดิมมา บัดนี้
 พระร่วงเมืองละไว้ มีขุญญาอะไชยทั้งใจเกล้า ไม่เกรง
 ชงราชอาณา ทงไว้ช้าจะทำรำคาญใจ จะตั้งคนขึ้น
 เป็นผู้วิเศษ ก่อเหตุกำเริบเคิบใหญ่ พญาเคไชยชาญ
 ไชย จึงรีบไปกุมจับอ้ายสำคัญ พยายามจับเป็นมาให้
 กุ จะโตคุดหน้าคนที่เก่งกัน แม่มั่นสู้ จึงค้อยล้างช้วน
 ออย่าให้มันคงอยู่รำคาญ ฯ ๑๐ คำ ฯ

๑ ขันทัน ออกญาเดโชไฉหาญ น้อมเคียร
 ประณตบทมาลัย ทูลพระผู้ผ่านแผ่นดินไผท ข้าจะขอรับ
 อาสา จีบพ่อเมืองมาให้จงได้ แต่ถ้ามั่นกล้าซึ่งไซย
 ข้าจะไม่ไว้วางใจ แม้ว่าจะระงวังกองอยู่ ข้าไม่ขอคืน
 สู่เขตต์ชฌะตัก จะตามปองของผลาญสังหารมัน ให้ทรง
 ธรรม์สนเสียนพาลา ทูลเสด็จถวายอภิวัตน์ แทยบาท
 พันธุมนาถา ออกจากพระโรงรจนา มาเกณฑ์ทหาร
 ชาญนกรรวิ ๗ เสมอแล้วกราวเขมร (ตรวาพล
 ๘ คำ ๗

ข้างประสาธนา ๑ ทัพหน้านักคัมภล นักสุคนธ์
 ขกขวาเข่งขัน ขกซ้ายนักแก้วเคชอนันต์ นักสุวรรณ
 ทัพหลังเกรียงไกร ออกญาเดโชวิชาชาญ ขนขี
 คชสารตัวใหญ่ ได้ถูกยให้เลิกทัพไซย ยกไปละไว้
 ภาธา ๗ เสิก ๔ คำ ๗

ร้าย ๑ ขันทัน นายมันขนยาวชาวป่า เคยท่อง
 เทยวแถวแนวพนา ตามประสาพรานฆ่าสมุนไพร
 พระเอิญเข้าไปแคว้นแดนเมืองขอม เพื่อด้อมหาสัตว์

น้อยใหญ่ ไปถึงหลุมขี้เถ้าอันนั้นไซ้ จึงได้ยินคำรำ
 ลือถึง ว่าพญาเตโชวิชาชาญ ยกพลทวยหาญตาม
 รัชสัง พริ้งพร้อมพหลพลกำลัง จะไปยังละโว้ธานี
 เพื่อจับพระร่วงพ่อเมือง ผู้ทำความชุนเคืองขทศวิ
 จำเราจะรบจริง ไปแจ้งคฤหาญให้รู้ตัว คิพปลางจักแจง
 แต่งกายา เอาผ้าประเจียดโพกหัว จับหอกแลดบน
 ประจำตัว มีไถกลวรบกันอรัญไป ๆ เชื่อก ๑๐ คำ ๆ

๑ เมื่อนั้น พระร่วงพ่อเมืองเป็นใหญ่ แลเห็นนาย
 มั่นพรานไพร มากกราบไหว้จึงมีวาจา มีเหตุโตมาทำ
 หน้าตน ถอยนกลัวใครทำไมหว่า กูเห็นแต่ไหนแต่ไร
 มา มึงกล้าสนกไม่มึงกลัว ๆ ๕ คำ ๆ

สารถิ ๑ ขกนั้น นายมั่นยกมือท่วมหัว ที่มานั้นมีใช้
เพราะภัยตัว พ่อเจ้าอย่ามัวตายใจ ขกนั้นพญาเตโช
 คุมทัพใหญ่โตหาน้อยไม่ จะมาจับพ่อเจ้าเอาไป ลง
 โทษกโนนกรรม เขาว่าคิพคชขบถเจ้า จึงจะเอาประ
 งานเสียให้ล้ม เพื่อตักการที่ไทยใจนิยม เป็นลุ่มจม
 22/03/25๕๕
 แน่นแล้วในคราน ๆ ๖ คำ ๆ

เจรจา

พระร่วง — อะไร พญาเศโชนะเขาจะมาจับตัวกู

แม่ละหรือ

มัน — แม่แล้วเจ้าข้า เพราะขอมมันว่าพระร่วงเป็น
 พ่อเจ้า ทลเกล้าทูลหัวของคนไทย ขุนยารมลอไกลไป
 จนถึงแวนแควนแควนขอม ทำชะลอมตักน้ำแทนโอ่ง
 แทนตุ้มก็ได้ ไม่รู้ เขาว่าจะตั้งตัวเป็นนักบุญผู้วิเศษ จะ
 ก่อเหตุกำเริบในหมู่คนไทยที่เป็นข้าขอม จะยอมละ
 ทิ้งไว้ไม่ได้ พ่อขอมจึงตรัสใช้ให้พญาเศโชนะกุมกอง
 ทัพเข้ามาจับตัวพ่อเจ้า เอาไปลงอาญาที่พระนครหลวง
 นนทบุรีเจ้าข้า พวกขอมทั้งปวงเขาเล่าให้ข้าเจ้าฟัง ข้า
 เจ้าก็มีใทรอรับนำความมากราบเท้า เพื่อพ่อเจ้าจะ
 ใทรูตัวไว้หน้าเจ้าข้า ฯ

บทร้อง *

สยท ๐ เมื่อนั้น พระร่วงตรึตรองมองถ้วนถึ อนัน

พวกขอมยกมาคราน มุ่งเอาตัวแต่ตัวกู แมื่ก็จะอยู่

ต่อท่าน พวกไทยใจหาญคงต่อสู้ ไท่นจะยอมพ่ายแพ้
 แก่ศัตรู ก็ยังอยู่คงประยุทธต่อสู้กาลถึง แต่ชาวไทยไม่
 ชาญการณรงค์ เหลือตระนงสู้ยอมกำลังขลัง เหมือน
 แสร้งให้ไปตายวายชีวัง ก็จะยังอยู่ไซร์ไม่เข้าที่ จำ
 จะหลีกเลี้ยงไปสู่แดนสุโขทัยกรุงศรี ขอมรู้ว่าถูกไกล
 บรี คงจะไม่โจมตีต่อไป ๗ ๘ คำ *

ว่าข ๑ คิคพลางทางมีปัญญา แก่นายพรานป่าหา
 ซ้ำไม่ แม้มักคงอยู่ละโวไซร์ เหมือนแสร้งพาคคนไทย
ให้ย้อยยิบ มึงจงแสร้งทำเกินหลง เค้นตรงเข้าไปให้
 ขอมขี้ แล้วจงเล่าความไปให้แม่ทัพ ประหนึ่งรับ
 สารภาพจริงใจ ว่าถูกไคร่ชาวคราว สทกหนาวเกรง
 กลัวทาน้อยไม่ จึงรีบหลีกหนีไป สู่แดนสุโขทัยธานี
 จุนขอมรู้ความละนไซร์ คงจะไม่ช่วงชิงบุรีศรี ชาว
ละโว้จะไต่อยู่ที่ ไม่ต้องบนขพลอยตาย ๗ ๘ คำ *

๑ บัคนั้น นายมันฟังใจก็ใจหาย อนิจจาพ่อเจ้ามด
 นาย จะต้องวายวอดขบ้นแต่คนเขี้ยว ไท่นขอมจะ
 ยอม ไวชวาคม มันร้ายกาจทารุณณนเฉียว มันคงคิด

ตามผลาญประหารเจียว พ่อเจ้าเทยวท่องไปไหนจะพัน
 มันคงจะล้างต่อเป็นแท้ แลระแนตามไปทุกแห่งหน
 ขอเจิญอยู่ท่ามกลางประชาชน ทั่วทุกตนช่วยกัน
ประจัญบาน ๆ ๖ คำ ๆ

เจรจา

พระร่วง — เมื่อขอมเขายกมาครั้งนั้น มีความ
 ปรารถนามาแต่ที่ตรงจับกุมตัวกู ถ้ากูไม่อยู่แล้ว
 มันจะสิ้นเรื่องกันไปนะ ออมนั้น

มัน — พ่อเจ้าไม่รู้หรือ ว่าอ้ายขอมระใจมันฉกาจ
 ฉกรรจ์สักเพียงไร พญาเศโสมันไต่ลั่นวาจาไว้ว่าจะ
 เอาตัวพ่อเจ้ากลับไปถวายเจ้านายของมันให้ได้ ถ้าต่อ
 สู้ก็ให้ปราบปรามเสียให้แพ้ไป แต่อย่างไร ๆ ไม่ให้
 ไร้ชีวิต เพื่อกิจการกำเวียบเทียบใหญ่ต่อไปได้ ขอพ่อ
 เจ้าทูลเกล้าทูลหัว จงนกลงทวยบ้างเถิดเจ้าข้า

พระร่วง — ออมนั้น มึงพูดเช่นนั้นยังไม่ถูก ชาวละ
 ไว้ทุกคนก็เหมือนลูกในไส้ของกู ถ้ากูขึ้นอยู่ชาวละไว้

ก็คงจะต่อสู้ขอมไม่ยอมให้จับ ก็จะต้องพากันย่ออัยยิบ
 ไปช่วยกันเปล่า ๆ ไม่เข้าการ เหมือนหนังกูจะแก่ง
 ผลาญลูกของกูกไม่คิด กูจึงจะหลีกเลี่ยงไปเสียแต่ตัวคน
 เดียวเท่านั้น มันก็จะตัดเหตุเภทพาล การที่ขอมจะมา
 ย้ายเมืองละไว้ ก็คงจะงตเป็นแน่ ถึงมาครแม้พญาเคโซ
 จะยังคงง้างจงผลาญกูให้วอดวาย กูก็จะไปตายแต่
 ตัวคนเดียววนะ ออมัน

มัน — ก็นั่นนะซีเจ้าข้า ทูลหัวจะยอมตายแต่ตัว
 คนเดียวละนะ ข้าเจ้าก็มีความอนาถใจ ก็ทูลหัวจะอยู่
 ในหมู่คนไทยผู้จงรักภักดี ให้เขาช่วยกันรยรอดต่อต
 ข้องกันทวพ่อเจ้าจะมีดีกว่าหรือเจ้าคะ

พระร่วง — ไม่ได้สิวะ กูจะมาพลอยทำให้ชาวละ
 ไว้ฉิบหายตายเพราะกูทำไม ถ้ามันรักกูมันจึงทำให้
 ตามที่กูแนะนำ ขยาย แล้วมันอย่าเอาข้อความไปแพร่ง
 พรายให้ใครรู้เห็นเป็นอันขาดที่เกี่ยวนะ ๆ

หลวงถึงลูกผูกสมัคร แต่ไร ๆ ไม่เคยจะพันพักตร์ มา
 ต้องหักใจร้างห่างไป ครั้นจะไปกราบไหว้ อ้อดา กัลยา
 คงเห็นยวไว้งได้ จำเป็นจริง ๆ ต้องทิ้งไป เหมือน
 ไม่รักใคร่ใยดี ขอฝากเทวาอารักษ์ ช่วยพิทักษ์
 มารตามารศรี หันหน้ามากมอญชลิ สอนโสภิต้วย
 อาลัย ๆ โอบ ๘ คำ ๆ

บทร้อง

รำย ๐ ครั้นว่าค้อยคลายหายสอน แขงขันฉน
 จิตต์มานะใหญ่ ธิบจากละไวเวียงไทย เข้าไปสู่ข้า
 อารัญญ์ ๆ เชื่อก ๒ คำ ๆ

๐ ปกนณ นายมันชนขาวคนชยณ ธิบลคตคไปน
 ไพรวณ มีข้าปลันพยประประทะทัฬ แลรงทำตระหนก
 ตกประหม่า ทำท่าเหมือนหนึ่งจะหนักลย พวกขอม
 ล้อมมันชนคย จึงยอมให้จับตัวไป ๆ ๔ คำ ๆ (เงรธา
 เบ็คเคล็คเค็กนอชในระหว่างทจย แลวขอมพาไปให้
 เทโซ) 22/03/2565

๑ บัณฑิตนั้น เกโซชัชยชาตฤทธหารใหญ่ เห็นทหาร
จับตัวคนไทย มาให้แก่นแสนปรดา จึงตั้งกระทู้ขู่ถาม จึง
บอกความตามจริงเจียนระหว่า พวกไทยละไว้ภารา
เตรียมการยกยทธนาไว้อย่างไร ๆ ๕ คำ ๆ

๑ บัณฑิตนั้น พราณข้านแสนร้งทำประหม่าใหญ่ เจ้า
ประคุณลูกขอชีวิตไว้ จะบอกความจริงใจทุกสิ่งอัน
พระร่วงนั้นไซ้ไรได้รู้เหตุ ว่าทัพฆ่าศึกเขตต์ขณท
กลวเกลงขารมีมากครัน จึงพลันเอาตัวรอดพ้น วัล
หนจุเข้าสู้า เจ้าประคุณกรณาอย่าฉงน ละไว้ไซ้
มีได้เตรียมพล ประชาชนไม่วิวเรื่องอะไร ๆ ๖ คำ ๆ

เจรจา

เกโซ — มิ่งว่าพระร่วง หนีไป จากละไว้ แล้วอย่าง
นั้นหรือวะ

มัน — เจ้าข้า หนีไปแล้ว

เกโซ — มิ่งอย่ามาโกหกกุนะ

22 03/2565

มัน — พุทโธ โภกหะอะไรได้เจ้าข้า ข้าเจ้าเกรง
 อาญาเจ้าประคุณทุกหัว จนใจไม่อยู่กับตัวแล้วเจ้าข้า

เดโช — ชาวละโว้ ไม่มีใครรู้เห็นอะไรกันข้างเลย
 หรือ

มัน — ไม่รู้เลยเจ้าประคุณ พระร่วงรีบหลีกหนีไป
 มิให้ใครรู้เลย

เดโช — ก็มึงทำไมไม่รู้เล่า

มัน — ข้าเจ้าเป็นพรานป่า ไม่ใช่คนอยู่ในบ้าน
 เมือง พอรู้เรื่องทัพของเจ้าประคุณยกมา ข้าก็รีบเข้า
 ไปหาพระร่วงเล่าความให้ พ่อเมืองตกใจก็รีบหนี ตัว
 ข้าเจ้าเองนกรีบเสวยงเขายา ก็เป็นกรรมเวรพะเอิญเกิดขึ้น
 เข้ามาประสพพบกองทัพ เขาก็จับเอาตัวมา เป็น
 ความจริงเท่านั้นแหละเจ้าประคุณ

เดโช — อ้ออายว่อง ผู้วิเศษมหนัก ขชลาต ปานฉะน
 เองแหละนะ 256 แล้วมันยังจะแค้นคิดการ กำเรียบเสียบ

สถานไม่เกรงพระราชอาชญา สัญชาติย้ายคนไทยใจ
 มั่นกล้าสู้แต่กระต่ายก็ไม่ได้

มัน — (แสดทงกิริยาออกเคือง แล้วหลุดปาก
 ออกมาว่า) เสือนอนกว่ากลัว ไม่รู้ตัวว่าแกลงนั่ง
 เห็นไม่เอาจริงละก็ —

เคโซ — มึงว่ากระไรวะ

มัน — (โกลสตีจึงทำท่าทาง เป็นกลัวตัวงอไปอย่าง
 เค็ม แล้วยกมือไหว้ตอบว่า) หามิได้เจ้าประคุณทูล
 หัว ข้าเจ้าเผลอตบขาน้ำไปตามประสาพรานไพร จิตต์
 ใจมันไปพะวงอยู่ที่ตรงเสื่อสมิงที่ข้าเจายิงไว้ที่หนึ่งแล้ว
 ไม่ตาย มันแกลงนอนหนึ่งไม่คิงกาย จนอายลูกน้อย
 มันเดินเลื้อ วังชนเซ่อเข้าไปให้อ้ายโครงมันตระครุบ
 ปุบเคี้ยวเปลือกโทรมตัว

เคโซ — อ้ายนี้ มาเป็น ข้าเมามัว แต่ในการยิงเสื่อ
 ยิงสาบอะไรกัน กูอยากรู้ว่าอ้ายพ่อเมืองคนสำคัญนะ
 มันไปแห่งไหนด้วยลใด

มัน — พระร่วงท่านว่าจะหนีไปอาศัย อยู่ใน แคนสุ-
โขทัยนอก ไน้ นะเจ้าข้า

เคโซ — แน่หรือวะ

มัน — ข้าเจ้าได้ยินท่านกล่าวฉะนั้น

บทร้อง

เขมรเข้าไขไม้ ๑ ยักนั้น เคโซฟังแล้วไม่สงสัย
จึงนั่งนึกตรึกไตร อันว่าสุโขทัยธานี เป็นเมืองภายใน
นอกอาณาจักร จะชักชกตะบึงไปถึงที่ สุโขทัยกำลัง
สะพานก จะต่อคคิงยากลำบากนัก จำจะคิดซึ่งอุบาย
ลอบล้างทำลายปรักษ กุจะลอบคคอกไปมิให้พิก ลอบ
ลักฆ่าฟันให้บรรลัย ฯ ๖ คำ ฯ

ร้าย ๑ คคแล้วจึงส่งนักคุ้ม เจ้าจึงอยู่ควบคุมทัพ
ใหญ่ ตัวกุจะปลอมแปลงไป กระทั่งสุโขทัยธานี จะ
แต่งกายให้เหมือนคนไทย เล็ดลอบคคอกไปสมถวิล ล
ลขเหมือนนักขาคำคืน คงได้เสด็จสิ้นทั้งจินดา ฯ ๔ คำ ฯ

เขมรเอวบาง ๑ แล้วจึงจัดแจงแต่งกาย ให้ละม้าย
แมนไทยเช่นว่า เล็ดลอบคคอกสูธาตรา ซ่อนในกายา

เวียงขร็อย มุ่นเกล้าเมอลวิธใหม่ เหมือนอย่างแบบ
ไทยใช้สร็อย จึงรบเลี้ยวवलตลกคร็อย ไต่ต้อยคิกตาม
พระร่วงไป ๆ เช็ค ๕ คำ ๆ

ร้าย ๑ บัดนั้น นายมันพรานข้าอชญาไ้กร็อย ทำ
เสงี่ยมเจียมตัวนึ่งไว้ แต่ใจกลังคลุ้มกลุ้มจริง ๆ อ้าย
พญาเตโชมันบั้งอาจ สบประมาณคนไทยก็ย้อมนึ่ง แต่
ครานี้แม้ไม่ไหวถึง เหมือนนทอกตั้งมูลนายให้ว้ายชนม์
จึงคอยมองหาช้องจะแหกกล้อม จนพวกขอมล้มหลับ
ทุกแห่งหน จึงคอยเลิกลอคหนีจากกรพล วัชคินไป
ละไว้ธานี ๆ เช็คถึงแล้วเช็ค ๖ คำ ๆ

(นายมันคอยคู้ที พอเห็นผู้ทควบคณหลับ ลูกชน
ย้องจะหนี แต่ผู้คุมคณชนจับไว้ได้ นายมันแก้ตัวว่า
หนาว จะไปหาไม้มากองไฟ พวกผู้คุมเห็นด้วย จึงชวน
กันหาไม้มากองไฟ นึ่งผิงไฟกันอยู่ นายมันแอบเอา
ยาโรยลงในไฟ พวกขอมก็หลับ นายมันจึงหนีไปได้)

๐ ครั้นถึงซังคัมพระร่วงเจ้า เข้าไปหานางจันทน์
โถมศร แล้วจึงแกล้งแฉ่งคดี ตามทมิฬยอินตราาย ๆ
๒ คำ ๆ

คำหวาน ๐ เมื่อนั้น นางจันทน์ได้ฟังก็ใจหาย
อนิจจาตัวกูช่างคุดตาย ลูกชายหายไ้ก็ไม่รู้ กรรมจริง
ไร้วัวตัวผู้เดียว แลเหลียวก็เห็นแต่ลูกอยู่ กุไม่ยอม
เสียให้แก่ศัตรู กุจะสู้จนกว่าจะวายปราณ ๆ ๔ คำ ๆ

กระบอก ๐ เขี่ยทนายไว ๆ ไครอยู่นอก จงไป
บอกหลวงเมืองเกษมทัตทหาร กุจะยกไปสู่ศัตรูพาล ถึง
จะม้วยชนมานก็ตามที ๆ ๒ คำ ๆ

เจรจา

นางจันทน์ — เขี่ยอายพวกทนายไครอยู่นั้นข้างวะ

ทนาย — อยู่เจ้าข้า

นางจันทน์ — ไปตามหลวงเมืองมาน

ทนาย — หลวงเมืองมาอยู่ที่หน้าคัมแล้วเจ้าข้า

นางจันทน์ — ค่ะ บอกมานี่ (ทนายออกไปตาม
 คิวหลวงเมืองกับกรมการอื่น ๆ เข้ามา นางจันทน์จึง
 พุทท์ต่อไป) — น้าหลวงเมืองท่านรู้เรื่องราวอะไรข้าง
 แล้วหรือยัง

หลวงเมือง — ข้าเจ้ากำลังนั่งฟังเขาเล่าอยู่เขยวน
 และเจ้าข้า ข้าเจ้าจะขออาสาไปรับฟังอ้ายพวกขอม
 โดยฉิวไว แม่เจ้าอย่าอนาทรร้อนใจไปเลยนะเจ้าข้า

นางจันทน์ — ค่ะแล้ว ไปจัดแจงเตรียมมรดกไว้ ตัว
 เราเองก็จะไปด้วย เป็นตายก็อย่าให้อายขายหน้าขอม
 การที่จะแพ้ง่าย ๆ นั้นไม่ยอม ยอมตายเสียดีกว่า

หลวงเมือง — แม่เจ้าจะไปด้วยทำไมเจ้าข้า หาก
 เป็นไม่ พวกข้าเจ้าจะรับอาสาไปชิงชัย ยอมตาย
 ถวายชีวิตทวักนในวอน

นางจันทน์ — ที่ท่านพูดมานี้ก็โดยความจงรักภัก
 ค เราขอยใจ แต่ถึงเราเป็นหญิง เราก็เกิดมาในตระกูล
 ไทยเชื้อชาตินี้กริบแท้ ๆ ทั้งเราหรือก็เป็นแม่พระร่วง

พ่อเมือง เมื่อตัวลูกชายไม่อยู่แล้ว เราก็จะต้องไป
 แทนชาวละโว้ จะลำบากยากแค้นอันใด เราก็จะได้
 เสริมหน้ากับพวกท่าน อีกประการหนึ่งในเวลานี้ลูกเรา
 จะเป็นตายร้ายคืออย่างไรก็ไม่รู้ ถ้าลูกเราตายไปแล้ว
 ตัวเราจะอยู่แบกความทุกข์ต่ออีกก็เห็นไม่ไหว เพราะ
 ฉะนั้นเราจะไปยกกองทัพ คุกคามซึ่งชายไล่ขับอายพวก
 ศัตรูของลูกชาย ให้มันยบยิบฉิบหายพ่ายแพ้แก่ฝีมือ
 ไทย หรือถ้าแม่ปลกรรมที่ทำไว้จะบันดาลให้ฝ่ายเรา
 ต้องแพพ่าย ถึงล้มตายก็ตายด้วยกันเถิดคนะท่าน

หลวงเมือง — ก็สุดแท้แต่แม่เจ้าจะไปรบเถิดเจ้า
 ข้า

นางจันทน์ — ตีแล้ว รีบไปเตรียมให้พร้อมเถิด
 (กรมการกราบลาแล้วพากันออกไป)

บทร้อง

ชมกลาภ ๑ นางจันทน์จึงแต่งกายา นุ่งผ้าหมก
 จากลกลี ๒ ห่มสไบเฉียง ข่าผ้าเนอติ มุ่นเกล้าเมาลีแน่น

ไว้ จุฑอปรุคเทียบนปรวณมหัทธ กกราบพระไตรรัตนเป็น
ใหญ่ ทั้งทวยเทवासราลย์ ขอให้ช่วยคุ้มภัยพาล ขอ
ให้มีชัยชนะ แก่ขอมเกาะกะท้าวหาญ กุมภายคาม
แก้วแก้วมกาญจน์ นางคราญมาชนระแตะทอง ๆ เสมอ
แล้วกราวนชก ๖ คำ ๆ

กราวนชก ๑ พวกไทยใจหาญไม่คร้านศึก อีกระ
ทักให้ลั่นสนั่นถ้อง แก้วงกายวีย์ ๆ ขยับพลอง
ชิงทิวปลิวพ้องพะพลม เสี่ยงเท้าก้าวพร้อมกันถึก ๆ
คูพิลิกกราวกินจะถล่ม ตั้งจิตศโรมวันพันระทม จำขอม
ระทมระทวยไป ๆ เซ็ค ๔ คำ ๆ

ร้าย ๑ มาถึง ยิงซึ่งที่ชายป่าใหญ่ นางจันทน์
ให้หยุดพลไกร เรียกนายมาให้ ซึ่งอุบาย ๆ ๒ คำ ๆ

เจรจา

นางจันทน์ — นแม่ หลวง เมือง และ กรม การ ทั้ง
หลาย ความมุ่งหมายของเราเป็นอย่างไร เราก็คือ
ชแข็งให้ท่านฟังแล้วเมื่อขณะที่ยกมา พวกไทยเราถึง

จะมีความกล้า ก็ไม่มีความชำนาญในการรบ
 เหมือนพวกขอม เพราะฉะนั้นเราจะต้องคอยค้อม
 เข้าไปจนใกล้ ทพทพล แล้วจึงยกเข้าโจมตีให้มัน
 วิตุนมันก็จะเสียที อธิบายอันท่านทั้งหลายเห็นชอบ
ด้วยแล้วทั้งนั้นไม่ใช่หรือ

กรมการ — เจ้าข้า

นางจันทน์ — ถ้าเช่นนั้น หลวงเมือง กษัตริย์หลวงนา
 พงเป็นหัวหน้าควบคุมพลเข้าไปโจมตี ส่วนตัวเรานั้นจะ
 อยู่เบื้องหลัง คอยนั่งต้อนพลหนุนเข้าไป ท่านเข้า
 ใจทีละละนะ

กรมการ — เจ้าข้า

นางจันทน์ — ถ้าเช่นนั้นไปเถิด ฯ

บทวิจารณ์

เทพทของ ๑ บัณฑิต กรมการรักษำนางโฉมฉาย
 กราบลาไปยังพลกาย แยกย้ายกันเข้าโจมตี ทุกคน
 ต่างหาญราญรุก ทุกคนรุกหน้าที ขอมเพลอเหม่อ
 อยู่ไม่รู้ที กษัตริย์ชยชยชยในลับพลัน ฯ ๔ คำ ฯ

(ขพาทยทำเชือกคล้อง พวกไทยห้ามปากเสียงกัน
แล้วแยกแยกกันไปเป็น ๒ กอง เข้าประตูฉากไปกอง
ละข้าง กองขอมออกมาตั้ง นอนหลับหมดไม่ระวัง
ไทยยกออกมาเงี่ย ๆ ข้างละกอง จนหัวกองมาชน
กันกลางโรง สมมุติว่าล้อมกองขอมแล้ว หลวง
เมืองแก้วทายเป็นสัญญา คนธงไขกรอง ไทยให้ร้อง
ครกกันเข้าโจมตีขอม ขพาทยทำเชือกคล้อง ขอมตกใจ
ลุกขนรวบ แตะตนมาก ไม่ช้าก็แพ้ ตายข้าง จับได้
ข้าง นักคุ้มกับหลวงเมืองรบกัน หลวงเมืองพันนัก
คุ้มตาย พวกขอมก็หนีไปหมด)

ร้าย ๑ ครั้นว่าชนะระไพรี หลวงเมืองผู้มีจิตศรัทธา
จึงบังคับคุ้มภรรยานางจันทร์ บอกว่าขอมนั้นแตกกระ
จาย แต่ว่าเดโชตัวกัน มันเก่งกว่าขอมทั้งหลาย
ครายโกมนั้นไชรียังไม่ตาย อันครายไม่พ้นด้วยก็ ข้า
ขอกรายลารับไป ยิ่งสโชทัยกรุงศรี พยายามตาม
จับชายอปริย ก้อนที่ทำร้ายนายรัก พุดเสวีจกรายลา
โถมยง ตรงไปเลือกคนพลสมัคร เลือกถ่วงกล้า

ศกชกชก ไม่ผ่อนพักเข้าไปในพนาศ ๗ เช็ด

๘ คำ ๗

๑ บัดนั้น ฝ่ายเศษชาญชยใจหาญ เล็ดลอค
 คอคมามีช้านาน ก็ถึงสถานสุโขทัย ทราบว่าพระร่วง
 มาผนวช บวชอยู่วัดเจ็ดยักษ์ใหญ่ จึงลอบเลียบเข็นเข้า
 ไป จนถึงที่ในอาราม แลเห็นภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งกวาดกึ่ง
 ไม้ใบมะขาม มีรูปร่างที่คนถาม จึงไหว้แลถาม
 ความไป ๗ ๔ คำ ๗

เขมรโพธิสัตว์ ๑ ประทานโทษไปรดด้วย เล็ด
 เจ้าข้า ข้ามาหาพระร่วงผู้ใหญ่ คุณานเป็นคนไทย
 มาไกลจากละโว้อันนี้ ทราบว่าพ่อเมืองของข้าเจ้า
 เขามาผนวชอยู่นี้ คุณาจงรักภักดี หวังที่จะกราบยาทา
 แม้พระร่วงเธอปราณี บ้างที่จะรับไว้เป็นข้า ขอ
 ท่านจงได้เมตตา จงช่วยไปรดพาข้าไป ๗ ๖ คำ ๗

ร้อย ๑ เมื่อนั้น พระร่วงหลากจิตต์ คិតสงไสย
 บรูษนั้นอ้างตนเป็นคนไทย แต่ไหนพบแปร่งแกว่งท่านอง
 ๑ ๗

ชรอยขอมจะปลอมแปลงมา เหลือบตาชะแ่งแฉ่งจ้อง
 ต้องมิให้ขอมได้สัมปอง จำต้องชักเชือกเกลื่อนไวท
 คิคแล้วจึงมีวาจา ถ้าขณะนั้นจงคอยอยู่นี้ เรายะไปยังกฎ
 หมายที่พระร่วงเออจะมา ๆ ๖ คำ ๆ

เงรจา

พระร่วง — รบประเทียวนะประสก รูปจะเสียนุ

พระร่วงมา

เคโซ — คีแล้วเจ้าข้า ข้าเจ้าจะรออยู่ที่นี้ (พระร่วง
 เข้าโรงไปแล้ว เคโซพักอยู่คนเดียว) คีแล้วพระร่วง
 อวดคีมียุญเป็นผู้วิเศษ จะทำเหตุให้ชุนเคืองเขือง
 ยาทอุล ในวันนี้เป็นวันอายุชัยของมึงแล้ว ๆ รวี ๆ

(พวกโยมวัดครูกันออกมา ล้อมจับพญาเคโซ
 มัดไว้ไต่ พระร่วงส่งให้คนในครัว ก็ไต่สาตราอาวุธที่
 ชื่อนมา พวกโยมวัดพากันโกรธจะทุบตีเคโซ แต่
 พระร่วงห้ามไว้ ในขณะนั้นก็พอเหมาะเวลาที่หลวง
 เมืองกับพวกชาวละโว้ยก็มาถึง หลวงเมืองถามหา

พระร่วง พวกโยมวิเศษให้ หลวงเมืองกับชาวละโว้
พากันเข้าไปกราบไหว้ แสดงความศรัทธาที่พระร่วงไม่
เป็นอันตราย พวกสุโขทัยจึงเล่าให้ฟังว่าขอมาปลอมมา
ฟังจับไต๋เกี่ยวนั้นเอง แล้วช้ให้ดูพญาเศโซ)

บทร้อง

รำย ๑ บัคนัน หลวงเมืองรู้เรื่องหัวเราะว่า บัญ
นายเวามากเต็มประกา อ้ายพาลาจงแพ่ขารม ชะ ๆ
อ้ายขอมคำกิน สันคิดแล้วหรืออย่างไรนี้ เสียแรงอวก
ตนเป็นคนดี ไม่ควรที่ศษย่วตจับมัดไว้ อนทัพของมิ่ง
มัวเมล็ด เลินเล่อหลับอยู่ในป่าใหญ่ พวกกุกกระหน่ำ
ระยำไป สันเสียนใจญไรใจร้าย ๆ ๖ คำ ๆ

๑ บัคนัน เศโซไต่ฟังก็ใจหาย ครวญแสรนเจ็บ
แสรนอาย อยากจะตายไม่ยู่กหน้าคน จึงพคว่าควา
พระร่วงเจ้า จงเอาบุญคุณข้าสักหน ชานถงทอขยจน
เสียดกลเสียดทหารชาญยุทธ์ ข้าเป็นมื้ตึกก็คร้าย มาตร์
หมายฆ่าท่านเป็นที่สุด ขอตายด้วยคมอาวุธ พงสั่งให้
กุกหัวปล้น ๆ ๖ คำ ๆ

๑) เมื่อนั้น พระร่วงตอบว่าอย่าโมหนั้น ตั๊กผู้ทรง
พรหมจรรย์ จะหาหนั้นข่มงได้อย่างไร จึ่งอย่มงนม
โทษผิด แต่ชีวิตกุศลยอมยกให้ กุจะส่งตัวมึงนั้นไซ้
คืนให้ขุนขอมภบาล คริสแล้วจึ่งมีบัญชา คุราออมัน
ใจหาญ จงคุมขอมไปอย่าไถ่หนาน แทะขานนครหลวง
โดยก็ มอบให้แก่นายประค วักผู้ซ้ายทศวิ คิดถึง
พันธมยตี ฝากบรรณาการนลงไป ๆ ๖ คำ ๆ

(ในระหว่างที่กล่าวถึงร้องตอนนั้น ชาวสุโขทัยแตก
ตบกันมาต่างคนต่างพวกกันชบชบอยู่แล้ว พอขบขบ
ก็ยกมือไหว้ ร้องกันแซ่ว่า เจ้าประคุณ ท่านก็จริง
ไม่มีความผูกพยาบาทจองเวรเลย คึงนเป็นต้น)

เจรจา

หลวงเมือง — ท่านทั้งหลายชาวสุโขทัย ท่านยัง
ไม่รู้ชกมกคนอะไรยังพากันตบตบเป็นหนักหนา แต่
ชาวละโว้ทวหน้าเขาไถ่ข่มยินดีในพระร่วง ท่านโอบ
อ้อมอ่าวค่อชนทั้งปวงหลผู้ ไทเสมอเหมื่อนมีได้ จนชั้น

ท่านรู้เหตุเภทภัยจะมาจนถึงตัวท่านก็ไม่บอกเล่า ท่าน
 เกรงว่าพวกข้าเราจะพากัน ต้อง ล้มต้งตาย ไปเพราะ
 ท่าน ลู๒ส๒ละ๒ละบ้านละ๒เมืองหน๒ชนมา๒ผนวช๒อยู่ท๒ส๒ โช๒ทัย
 เพื่อท่านจะล่อให้๒อาย๒ขอม๒จัญไร๒มัน๒ม๒วิ๒ค๒ค๒ค๒ค๒ตาม จะ
 ได้๒ไม่๒ไป๒ทำ๒สง๒คราม๒ช่วง๒ชิง๒เอา๒เมือง๒ละ๒ไว้ พ๒ท๒ไ้๒จะ๒หา
 เจ้า๒ขุน๒มูล๒นาย๒ท๒ไหน๒ไ้๒เหมือน๒อย่าง๒ท่าน๒นี้๒ไม่มี๒แล้ว ๗

บทร้อย

ร้อย ๑ บทนั้น ขุนนางสุโขทัยน้อยใหญ่ ทั้ง
 พราหมณ์ปุโรหิตลัทธิไสย มีใจนิยมบารมี จึงปลุกษา
 กันว่าเจ้านายตน ล้นพระชนม์เสียดังแต่เดือนสี่ ไม่มี
 กษัตริย์ครองขบถ เป็นท้าวแห้วใจประชา พระร่วงทรง
 คุณบุญมี เห็นจะเป็นที่ร่มเกล้า ควรเชิญขึ้นเป็นพระ
 ราชา ครองขบถของอาณาประชากร ๗ ๖ คำ ๗

เจรจา

พระมหाराชครู — อย่างไร ท่านเสนาพฤคมาตย์
 ทั้งหลาย ท่านมีความเห็นอย่างไรกันบ้าง

ขุนนางมีหนึ่ง — ข้าเจ้าเห็นว่า ผู้มีบุญอย่างเช่น

พระร่วงองค์นี้ ร้อยวันพันขะจะมีมาเกิดสักครั้งหนึ่ง จึง
จะสมควรให้ราชรถเกย จะได้อัญเชิญเสด็จขึ้นเสวย
ศิริราชมโหศวรรย์ โดยความยินยอมพร้อมกันอย่าง
จริงใจทั่วหน้า ท่านพระมหाराชครูได้เริ่มกิจพิธีการ
เสด็จสวรรคตราชรถแล้วไม่ใช่หรือท่าน

พระมหाराชครู — เราได้ลงมือแล้ว และพะเอิญ

เหมาะวอนนเป็นฤกษ์งามยามดี นายสารถผู้กราชรถ
เสด็จสวรรคตออกจากวงใน แล้วก็ได้ปล่อยพญา
มโนมัยทั้งคู่ให้สญจร ตามแต่ที่จะพอใจไปในถนน
พระนครอันไพศาล บ้านนี้จะมาลงหน้าพระอารามน
แล้วกรรมัง

ขุนนาง — (ลุกออกไปดูแล้วกลับเข้ามาพูดว่า)

ราชรถได้มากระทั้งยังหน้าพระอารามนแล้วนะท่าน ฯ

พากย์ ๑ ราชรถอรั่มงามงอน กอขกกาญจนากว
ประคืบสลบพลอยวาม ๑ น้ำค้ำเชือกคองาม ลากสู่อา

ราม ประหนึ่งว่าอุจิดทัคน ๐ เหมือนเทพยตามาคล
 ุจิดคือควมล ให้รู้ผู้มีบุญญา ๐ ตรงไปข่มิรอร่า กระทั่ง
 ขาธา พระร่วงจึงหยตยนิยน์ ๐ ทุกคนเห็นถนตอัครรรย
 ต่างคนชวนกัน เข้าไปประณตขทมาลย์ ๐ เสียงสังข์
 กิ่งก้งวาน ขณเฑาะว์ประสาณ สำเนียงสนั่นพระนคร ฯ
 รว (บรรดาพราหมณ์และเสนาพฤคมาตย์ราชฎรพา
 กันถวายบังคม และพระมหाराชครูจึงเป็นผู้รับฉันทะ
 ทูลอัญเชิญ)

ทวอยจักรวาท ๐ พรังพร้อมเสนาพฤคมาตย์
 ทวอยราชฎรชอนชบสลบสลอน ระเบียบนอบเคียรถวอย
 กร ทลวอนพระร่วงทรงธรรม์ ขอเชิญพระองค์ชนทรง
 ราชย์ เถลิงอาศน์สโชทยรังสรรค เพื่อผดุงไพร่ฟ้า
 ประชานันท์ เกษมสันต์ทวแคว้นแควนไทย ขอเชิญจร
 โลงแห่หลังหล้า เป็นสง่าตังคองมณเฑาะ ุพระเกียรติเกริก
 แคว้นแควนไกล ทวอยไทยพิงโพธิสมภาร ฯ ๖ คำ ฯ

ร้าย ๐ เมื่อนั้น พระร่วงพังก้าไซซาน จึงมีมจรส
 พมาน ทอัญเชิญให้ผ่านธานี เรานขัญญาเยอห้อยอน

ยังอ่อนความนึกไม่เต็มที แต่ใช้ว่าจะคิดหลักกลั ท่าน
 นิยมยินดีพร้อมเพรียง เราขัตกำวอนท่านมิได้ ไม่มี
 แก่ใจจะโตเถียง เราขอปฏิญญาไม่เอนเอียง จะตั้ง
 จิตต์ให้เที่ยงในทางธรรม เราะบำรุงกรุงไกร ให้ทวย
ไทยอิสสระเกษมสันต์ ขอพระไตรรัตนคุณอนันต์ ทั้ง
 เทวัญเป็นพระยานวาทา ๆ ๘ คำ ๆ

(ในระหว่างนขุนนางสุโขทัยเรียกกระบวนแห่ออก
 มาตั้งเตรียมไวให้พร้อม แล้วพระร่วงเปลี่ยนจากห่ม
 ดองเป็นห่มคลุม แล้วชนทรวงรถ)

ทะเลแยะ ๐ จงชนทรวงรถทองผ่องโองาส แลวิลาศ
 ราวเทพเลขา ถึงกระบวนพยุหยาตรา บ่ายหน้าเข้ายัง
 วังใน ๆ กลองโยน ๒ คำ ๆ

๐ จบเรื่องเพียงเท่านี้ ๆ

นายถ้วน สมิตะสิริ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา
 พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ถนนราชบพิธ

22/03/2565

พระนคร พ.ศ. ๒๔๕๐